

Designing a Cyberbullying Prevention Model based on the Participation of Students, Schools, and Parents - A Theory-Generating Meta-Synthesis Approach

Mehdi
Mohammadi

Corresponding Author, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University. E-mail: mohammadi48@shirazu.ac.ir

Seyedeh Hanieh
Hosseini

MA. in Educational Administration, Shiraz University, Shiraz, Iran. E-mail: imhanihosseini@gmail.com

Abstract

The purpose of this research was to present a cyberbullying prevention model based on the participation of students, schools, and parents. The approach of this research was theory-generating meta-synthesis, a systematic search of sources in databases was done and according to the exclusion criteria, 67 original articles were selected. First, 66 open codes were extracted, and then based on similarities, conceptual relationships, and common characteristics between the open codes, 17 axial codes included people (such as parents, counselors, etc.), intervention programs (including special programs for students, such as intervention based on martial arts, preventive intervention, etc.), students (such as promoting and increasing empathy, promoting personality development, etc.), capabilities created in others (such as increasing teachers' awareness and increasing the role of parents in supervision, etc.), emotional-psychological consequences (such as creating a supportive environment, improving social support, etc.) and social consequences (such as reducing the impact of cyberbullying, reducing victimization in cyberbullying, etc.) were determined, and finally, the cyberbullying prevention model based on the participation of students, schools and parents model developed and the validation of the model findings was done using the reliability and transferability techniques. Based on the available findings, it can be said that in order to empower students against cyberbullying, it is necessary to raise their own awareness and raise awareness and support of parents and teachers, administrators and school counselors, along with the use of special programs and software to prevent and train cyberbullying.

Keywords: Cyberbullying, Students' awareness, Teachers' support, Counselors' participation, Prevention

Cite this Article: Mohammadi, M., & Hosseini, S. H. (2025). Designing a Cyberbullying Prevention Model based on the Participation of Students, Schools, and Parents - A Theory-Generating Meta-Synthesis Approach. *Educational Psychology*, 21(75), 157-205. doi: 10.22054/jep.2024.78796.3990

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press
Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Introduction

The prevalence of bullying among students is increasing every year, and more students are being bullied (Yosep et al., 2023). Technology has led to a new form of bullying in the 21st century called cyberbullying (Patchin & Hinduja, 2006; Shariff & Hoff, 2007; Kraft & Wang, 2009). The term “cyberbullying” is defined as the intentional infliction of harm using electronic methods, targeting individuals or groups of individuals, regardless of age, who find such actions offensive, humiliating, harmful, or unwanted (Grigg, 2010; Siddiqui & Krumbholz, 2023).

Research Question(s)

1. What are the antecedents of cyberbullying?
2. What are the processes of cyberbullying?
3. What are the consequences of cyberbullying?
4. What is the relationship between the inputs, processes, and outputs of cyberbullying?

Literature Review

Yosep et al (2023 a) found that parents used three e-education methods in this type of intervention, including a prevention program, collaboration with the school, and video support. Each of the three methods included separate intervention programs with different goals and outcomes and were conducted in different countries and on different samples. Finally, it was observed that each of the intervention programs was effective in preventing cyberbullying and reducing its negative impact. The study by Yosep et al (2023 b) showed that three nursing intervention methods, including online programs, school-based programs, and social competence programs, can be used. Each of these interventions includes programs aimed at increasing resilience to create awareness among students about cyberbullying and increasing resilience and adaptive coping to reduce the negative effects of this type of bullying. Also, the results of Yosep et al (2023c) showed that interventions such as game programs, physical activity programs, educational programs, and peer group programs can be effective in preventing and reducing the incidence of cyberbullying in schools.

Methodology

In the present study, the theory-building meta-synthesis method (Finfgold Kant, 2018) was used using the Sandelowski and Barroso (2007) approach model. First, the research questions were posed. In the second step of qualitative meta-synthesis, by searching for the keywords cyberbullying, and internet harassment in the databases Scopus, Springer, Wiley Online, Taylor and Francis, and Google Scholar from 2013 to 2024, relevant articles were found. In the next step, with the help of one-on-one and initial evaluation by two members of the meta-synthesis team and then final agreement to remove articles that: a) did not have sufficient relevance to the topic of the present study (cyberbullying prevention); b) Articles that were conducted using quantitative research methods (often quasi-experimental with a control group) were selected as final articles. Data analysis of the present study was performed using the grounded theory analysis method and extraction of open, axial, and selective codes related to cyberbullying was performed.

Results

First, 66 open codes were extracted, and then based on similarities, conceptual relationships, and common characteristics between the open codes, 17 axial codes included people (such as parents, counselors, etc.), intervention programs (including special programs for students, such as intervention based on martial arts, preventive intervention, etc.), students (such as promoting and increasing empathy, promoting personality development, etc.), capabilities created in others (such as increasing teachers' awareness and increasing the role of parents in supervision, etc.), emotional-psychological consequences (such as creating a supportive environment, improving social support, etc.) and social consequences (such as reducing the impact of cyberbullying, reducing victimization in cyberbullying, etc.) were determined, and finally, the cyberbullying prevention model based on the participation of students, schools and parents model developed and the validation of the model findings was done using the reliability and transferability techniques.

Conclusion

Based on the findings of the present study, it is suggested that parents, schools, and social networking sites are important stakeholders in

preventing cyberbullying. Hence, their collaboration is needed. Policies should be in place at school and schools should involve parents when their children are cyberbullying. In the meantime, parents are responsible for setting and enforcing rules at home. Such joint work is essential to effectively address the problem of cyberbullying. Furthermore, the importance of educating parents, caregivers, and teachers about the potential risks associated with online activities should be emphasized. Parents need to become more skilled in information technology and need to understand more about the opportunities and risks offered by the Internet.

طراحی مدل پیشگیری قلدری سایبری مبتنی بر مشارکت دانش آموز، مدرسه و والدین - رویکرد فراترکیب نظریه ساز

مهدی محمدی *

نویسنده مسئول، دانشیار، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: mmohammadi48@shirazu.ac.ir

سیده حانیه حسینی

کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: imhanihosseini@gmail.com

چکیده

هدف از این پژوهش، ارائه مدل پیشگیری قلدری سایبری مبتنی بر مشارکت دانش آموز، مدرسه و والدین بود. رویکرد این پژوهش سنتز پژوهی کیفی، از نوع فراترکیب نظریه ساز بود. بر اساس جستجوی نظام مند منابع در پایگاه های اطلاعاتی پرداخته شد و نهایتاً ۶۷ مقاله اصیل انتخاب شدند. با تکنیک دسته بندی یافته ها و تکنیک کمی فرا چکیده نویسی، ابتدا ۶۶ کدباز استخراج گردیدند و سپس بر اساس مشابهت ها ارتباط مفهومی و خصوصیات مشترک بین کدهای باز، ۱۷ کد محوری افراد (مانند والدین، مشاوران و...)، برنامه های مداخله ای (شامل برنامه های ویژه دانش آموزان مانند مداخله مبتنی بر هنرهای رزمی، مداخله پیشگیرانه و...) و ویژه والدین (مانند برنامه ویدیویی موردکاوی، برنامه پیشگیری مداخله خانواده و...)، شایستگی ها و توانمندی های دانش آموزان (مانند ترویج و افزایش همدلی، ارتقا رشد شخصیتی و...)، توانمندی های ایجاد شده در سایرین (مانند افزایش آگاهی معلمان و افزایش نقش والدین در نظارت و...)، پیامدهای عاطفی-روانی (مانند ایجاد محیط حمایتی، بهبود حمایت اجتماعی و...) و پیامدهای اجتماعی (مانند کاهش تأثیر قلدری سایبری، کاهش قربانی شدن در قلدری سایبری و...) مشخص شدند و در مدل نهایی پیشگیری قلدری سایبری مبتنی بر مشارکت دانش آموز، مدرسه و والدین جایابی شدند. با استفاده از تکنیک های اعتبارپذیری و انتقال پذیری، اعتبار یافته های مدل انجام شد. به طور کلی، برای توانمندسازی دانش آموزان در مقابل قلدری سایبری نیاز به آگاهی سازی خود آنان و آگاهی سازی و حمایت والدین و معلمان، مدیران و مشاوران مدرسه در کنار استفاده از برنامه ها و نرم افزارهای ویژه پیشگیری و آموزش قلدری سایبری است.

کلیدواژه ها: قلدری سایبری، آگاهی دانش آموزان، حمایت معلمان، مشارکت مشاوران، پیشگیری

استناد به این مقاله: محمدی، مهدی، و حسینی، سیده حانیه. (۱۴۰۴). طراحی مدل پیشگیری قلدری سایبری مبتنی بر مشارکت دانش آموز، مدرسه و والدین - رویکرد فراترکیب نظریه ساز. فصلنامه روان شناسی تربیتی، ۲۱(۷۵)، ۲۰۵-۱۵۷. doi: 10.22054/jep.2024.78796.3990

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

شیوع قلدری در دانش‌آموزان هر سال در حال افزایش است و دانش‌آموزان بیشتری مورد قلدری (آزار و اذیت) قرار می‌گیرند (Yosep et al., 2023). فناوری منجر به شکل جدیدی از قلدری در قرن بیست و یکم به نام قلدری سایبری شده است (Patchin & Hinduja, 2007; Shariff & Hoff, 2007; Kraft & Wang, 2009). اصطلاح «قلدری سایبری» به‌عنوان ایجاد آسیب عمدی با استفاده از روش‌های الکترونیکی، هدف قرار دادن افراد یا گروه‌هایی از افراد، صرف‌نظر از سنشان، که چنین اقداماتی را توهین‌آمیز، تحقیرآمیز، مضر یا ناخواسته می‌دانند، تعریف می‌شود (Grigg, 2010; Siddiqui & Krumbholz, 2023). زورگویی سایبری همچنین به‌عنوان «آسیب عمدی و مکرر ناشی از استفاده از رایانه، تلفن همراه یا سایر وسایل الکترونیکی» تعریف شده است (Hinduja & Patchin, 2009; Espelage & Sung Hong, 2017).

این نوع آزار و اذیت سایبری به این دلیل رایج‌تر شده است که قربانی شدن هدفمند از شیوه سستی آن به پلتفرم‌های دیجیتال منتقل شده است و افراد بدون توجه به محدودیت‌های جغرافیایی به کاربران دسترسی پیدا می‌کنند (S. Das et al., 2020; Cheng et al., 2023). این پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی مانند فیس‌بوک، اینستاگرام، اسنپ‌چت، تیک‌تاک و توییتر پلتفرم‌های محبوبی برای ارتباط جوانان هستند، اما به‌طور فزاینده‌ای به کانون رفتارهای اجتماعی مضر مانند قلدری سایبری تبدیل شده‌اند که می‌تواند منجر به درگیری‌های مخرب در مدارس شود (Adams-Square, 2024; A. Cheng et al., 2023; Giordano, 2021; Das et al., 2019).

پیشرفت‌های تکنولوژیکی استفاده دانش‌آموزان از رسانه‌های اجتماعی و بسترهای ارتباطی آنلاین را افزایش داده است، در نتیجه، آنان نیز به‌طور فزاینده‌ای در معرض آزار سایبری قرار می‌گیرند (Dorothy & Hong, 2017; Espelage & Sung Hong, 2017). دانش‌آموزان لزوماً به‌عنوان قلدر یا قربانی طبقه‌بندی نمی‌شوند. آن‌ها را می‌توان هم به‌عنوان قلدر و هم به‌عنوان قربانی طبقه‌بندی کرد (Espelage & Swearer, 2003). قربانیان قلدری ممکن است کودکان کوچک‌تر را مورد آزار و اذیت قرار دهند (Beran & Li, 2007) یا با قلدری آنلاین تلافی کنند (Hinduja & Patchin, 2009; Shariff, 2008). علاوه بر این،

در گروه همسالان، قلدری دانش آموزان به عنوان ابزاری برای به دست آوردن و حفظ قدرت بر قربانی محسوب می شود (Vaillancourt et al., 2003).

آزار و اذیت سایبری تأثیر منفی بر جنبه های سلامت روانی دانش آموزان از جمله افسردگی، اضطراب اجتماعی، خودکشی، عزت نفس پایین و مشکلات رفتاری دارد که می تواند روابط بین اعضای خانواده را تیره کند (Aboujaoude et al., 2015؛ Abaido, 2020؛ Kutok et al., 2021). علاوه بر این، آزار و اذیت سایبری می تواند پیشرفت دانش آموزان را در مدرسه کاهش دهد. مطالعات دیگر نشان داده اند که قلدری باعث نقص در توانایی های عاطفی می شود که بر اختلال عملکرد روانی تأثیر می گذارد (Schneider et al., 2011). آزار و اذیت سایبری بر رفاه قربانیان تأثیر می گذارد (Khine et al., 2020)، منجر به اختلالات افسردگی، اضطراب اجتماعی و اعتماد به نفس پایین قربانی می شود (Abaido, 2020؛ Kwan et al., 2020). حوادث سایبری که به طور مستمر رخ می دهد تأثیر منفی بر دانش آموزان خواهد داشت، بدترین تأثیر آن مرگ ناشی از استرسی است که دانش آموزان احساس می کنند (Yosep et al., 2023). از سویی دیگر، محافظت از خود در برابر آزار و اذیت سایبری دشوار است، زیرا پیام ها یا محتوای ناخوشایند می توانند در هر زمان و هر مکان در عرض چند ثانیه به تلفن های همراه، رایانه ها یا رسانه های اجتماعی ارسال شوند (Van Geel et al., 2014؛ Siddiqui & Krumbholz, 2023).

در همین راستا، یکی از بزرگ ترین چالش های آموزش و پرورش، نحوه رسیدگی به این مشکل فزاینده آزار اینترنتی است (Lidsky et al., 2012؛ Cheng؛ Adams-Square, 2024). تغییر سریع و ماهیت پیچیده قلدری مستلزم آن است که مدارس سیستم هایی را برای آماده سازی و پاسخگویی به اختلالات اجتماعی ایجاد و حفظ کنند، این سیستم ها را برای اطمینان از عملکرد بهینه آزمایش و اصلاح کنند، علیرغم این نیاز آشکار، سطح پایین مدرسه و کمبود ابزارهای خودارزیابی مدارس را قادر می سازد آمادگی خود را برای مقابله با قلدری و فعالیت های مخرب مرتبط ارزیابی و اندازه گیری کنند (Pennell et al., 2022؛ Van Dyke et al., 2023). بسیاری از مداخلات با قلدری مدرسه سنتی/چهره به چهره/آفلاین سروکار دارند و برای مسائل قلدری سایبری بر اساس شباهت های مشترک هر دو نوع رفتار قلدری، مانند پرخاشگری ناموجه، مبتنی بودن بر عدم تعادل قدرت، و پشتکار

داشتن اضافه‌کار اصلاح می‌شوند (Dehue, 2013؛ Siddiqui & Krumbholz, 2023؛ Slonje et al., 2013).

اما تلاش برای جلوگیری از موارد آزار و اذیت سایبری نیازمند توجه مشترک است، یعنی معلمان، مشاوران، والدین، گروه دوستان و خود کودک (Cenat et al., 2019). علاوه بر این موارد برنامه‌های مداخله قلدری هنگام استفاده از آموزش روانی مبتنی بر همسالان موفق هستند (Midgett et al., 2015). دسترسی و در دسترس بودن زمان برای مشارکت در اجرای مداخله، موانعی بر سر راه تلاش برای کاهش اثرات مخرب قلدری بر قربانیان آن است (Lamela et al., 2021). باید مداخلاتی در مدارس برای اجرای برنامه‌هایی برای پیشگیری و غلبه بر قلدری دانش‌آموزان در مدرسه انجام شود (Hwang & Shin, 2018؛ Evans et al., 2014). مداخلات برای کاهش تأثیر منفی قلدری باید به قربانیانی که مشکلات جسمی و روانی دارند انجام شود. مداخله با قربانیان تلاشی است که ابتدا باید انجام شود تا از بروز مشکلات جدی‌تر برای قربانیان جلوگیری شود (Yosep et al., 2023).

به دلیل شیوع روزافزون قلدری سایبری، پژوهش‌های بسیاری در رابطه با این موضوع صورت گرفته‌اند. از جمله Yosep و همکاران (2023) در سلسله پژوهش‌های خود به بررسی تأثیر والدپروری هوشمند، مداخلات مشاوران، مداخلات مدرسه محور و مداخلات آنلاین بر کاهش قلدری سایبری پرداختند و متوجه شدند برنامه‌های مداخله‌ای تأثیر مثبتی در پیشگیری از قلدری سایبری دارند؛ همچنین Hamm و همکاران (2015) به مطالعه شیوع و اثرات قلدری سایبری بر دانش‌آموزان پرداختند و دلایل بروز و نتایج قلدری سایبری را بیان کردند. Espelage and Hong (2017) در پژوهش خود به بررسی وضعیت پیشگیری و مداخله از قلدری سایبری پرداختند و مداخلاتی نیز برای کاهش این نوع قلدری پیشنهاد کردند.

هرچند با وجود پژوهش‌های بسیار زیادی که در رابطه با این موضوع صورت گرفته‌اند، پژوهشی در راستای توسعه نقش انواع مداخلات برای جلوگیری از قلدری سایبری و تأثیرات و نتایج آن در قلب یک مدل فرایندی صورت نگرفته است. بر این اساس، هدف از پژوهش حاضر بررسی پیشایندها، فرایندها و پیامدهای آموزشی پیشگیری از قلدری سایبری است.

پیشینه پژوهش

در پژوهشی Yosep و همکاران (2023 a) با استفاده از روش مرور محدود به بررسی نقش خانواده‌ها در کاهش اثرات قلدری سایبری پرداختند و روش مداخله پیشنهادی خود، یعنی فرزندپروری الکترونیکی، را ارائه کردند. آن‌ها بیان کردند که والدین در این نوع مداخله از سه روش تربیت الکترونیکی شامل برنامه پیشگیری، همکاری با مدرسه و پشتیبانی ویدیویی استفاده کردند که هر کدام از سه روش شامل برنامه‌های مداخله‌ای مجزا با هدف‌ها و نتایجی متفاوت بوده‌اند، در کشورهای مختلف و روی نمونه‌های متفاوتی انجام شده‌اند و در نهایت مشاهده شده که هر کدام از برنامه‌های مداخله‌ای در پیشگیری از آزار و اذیت سایبری و کاهش تأثیر منفی آن مؤثر بوده است.

Yosep و همکاران (2023 b) در پژوهشی دیگر به بررسی نقش مشاوران در کاهش تأثیر منفی قلدری سایبری پرداختند و روش مداخلات پرستاری برای پیشگیری و کاهش تأثیر منفی آزار و اذیت سایبری بر دانش‌آموزان را توصیف کردند. در این پژوهش نیز از روش بررسی محدود استفاده کردند و با بررسی مقالات در طول ۱۰ سال، بیان کردند که سه روش مداخله پرستاری از جمله برنامه‌های آنلاین، برنامه‌های مدرسه محور و برنامه‌های شایستگی اجتماعی قابل استفاده هستند که هر کدام از این مداخله‌ها، شامل برنامه‌هایی هستند و با هدف افزایش تاب‌آوری برای ایجاد آگاهی دانش‌آموزان از قلدری سایبری و افزایش تاب‌آوری و مقابله انطباقی در کاهش اثرات منفی این نوع قلدری انجام می‌شوند.

همچنین Yosep و همکاران (2023 c) در پژوهشی دیگر این بار به سراغ مداخلات مدرسه محور با حضور مشاوران رفتند، در این مداخلات، بین مشاوران و مدرسه مشارکت برای حصول حداکثر نتایج در پیشگیری و کاهش بروز قلدری سایبری صورت می‌گیرد. در این پژوهش با استفاده از روش بررسی محدود، مداخلات مشاوران مبتنی بر مدرسه به روش‌های برنامه‌های بازی، برنامه‌های فعالیت بدنی، برنامه‌های آموزشی و برنامه‌های گروه هم‌تا طبقه‌بندی شده‌اند؛ محتوای مداخلات در این روش‌ها شامل آموزش روانی، آموزش همدلی، مشاوره و خود مدیریتی بوده است. نتایج پژوهش نشان داده است که این نوع مداخلات می‌توانند در پیشگیری و کاهش بروز قلدری سایبری در مدارس مؤثر باشند.

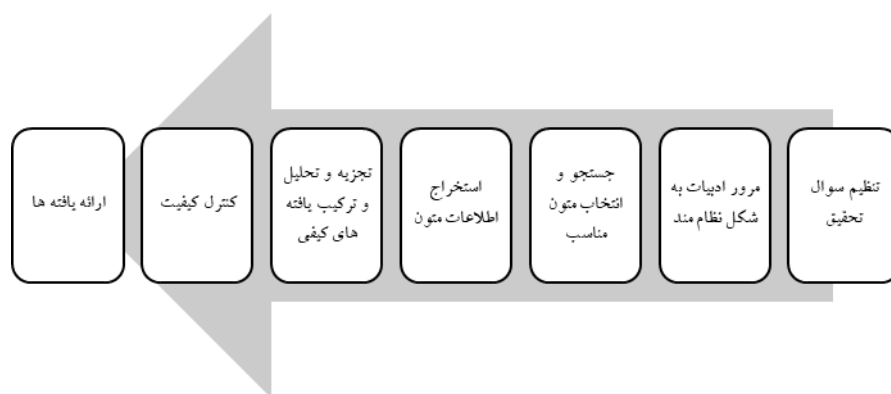
Yosep و همکاران (2023 d) در پژوهشی دیگر به بررسی مداخلات آنلاین مشاوران برای کاهش اثرات منفی قلدری سایبری بر دانش‌آموزان پرداختند. از آنجا که هر ساله قلدری

سایبری افزایش می‌یابد و نتایج خطرناکی در پی دارد، آن‌ها روش‌های مداخله آنلاین شامل بهبود مهارت‌های دانش‌آموزان، افزایش مهارت‌های اجتماعی و مشاوره را به کار بردند. مداخلات آنلاین برای شرکت‌کنندگان به راحتی قابل دسترسی بودند و در نهایت مشخص شد که این روش‌ها نیز برای کاهش تأثیر منفی قلدری سایبری با توجه به جنبه‌های فیزیکی، روانی، معنوی و فرهنگی کارآمد هستند.

روش

در پژوهش حاضر از روش فراترکیب نظریه‌ساز (Finfegold Kant, 2018) با بهره‌گیری از مدل رویکرد Sandelowski and Barroso (2007) استفاده شده است. فراترکیب را یک موقعیت سه‌جانبه از تحلیل داده‌ها، نظریه‌ها و روش‌شناسی پژوهش‌ها می‌دانند. فراترکیب، متمایز از فرامطالعه، مرور نظام‌مند، فراتحلیل، فراچکیده‌نویسی^۱، مرور زمینه^۲، تحلیل ثانویه و در حقیقت هویتی مجزا است که با هدف ساخت یک نظریه جدید، توسعه مدل‌های مفهومی، شناسایی خلأهای موجود در پژوهش‌ها یا گسترش درک از دانش موجود انجام می‌شود (Atkin et al., 2008). درواقع می‌توان گفت در فراترکیب، یافته‌های یک پژوهش، مبدل به داده‌هایی می‌شوند که با داده‌های دیگر ترکیب و سپس با هویتی جدید بازآفرینی می‌شوند (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۵). شکل شماره ۱ مراحل هفت‌گانه فراترکیب نظریه‌ساز را نشان می‌دهد.

شکل ۱. روش هفت مرحله‌ای فراترکیب نظریه‌ساز (Finfegold Kant, 2018)

1. Meta-summery
2. Background review

بر این اساس، فراترکیب نظریه‌ساز در این پژوهش شامل شش گام بود:

گام اول: بیان مسئله و تنظیم سؤال‌های پژوهش برای پیشگیری قلدری سایبری

توجه به نقش برنامه‌های پیشگیری از قلدری سایبری که در سراسر دنیا برای جلوگیری از آسیب‌های جسمی، روانی و مالی به دانش‌آموزان و والدین آنان وارد می‌شود، طراحی این مدل را به‌عنوان یک ضرورت برجسته نموده است.

گام دوم: جستجوی منابع

دومین گام فراترکیب کیفی، تصمیم‌گیری درباره این مورد است که کدام منابع واقعاً مرتبط با یک پدیده یا رویداد یا تجربه مشابه هستند. فراترکیب گر باید از تکنیک‌های مختلف جهت تشخیص مشابهت‌های موضوعی واقعی استفاده کند (Sandelowski et al., 1997). فرایند جستجو و بازبانی منابع شامل پارامترهای متعددی مثل موضوع موردنظر، اعضای نمونه، زمان و روش است. علاوه بر پارامترها، انواع روش‌های جستجو (دستی، الکترونیک، ...) و عبارت‌های مورد جستجو نیز باید مشخص شوند. جدول ۱ جزئیات مربوط به فرایند جستجوی آنلاین منابع را نشان می‌دهد.

جدول ۱. جزئیات فرایند جستجوی آنلاین منابع به روش نظام‌مند

پایگاه‌های اطلاعاتی و استنادی مورد جستجو	اسکوپوس، اشپرینگر، وایلی آنلاین، تیلور و فرانسیس و گوگل اسکالر
کلیدواژه‌های جستجو	قلدری سایبری، قلدری اینترنتی، آزار و اذیت اینترنتی
جستجو در	عنوان مقاله، چکیده، کلمات کلیدی
محدودیت در حوزه‌ی مطالعاتی ^۱	علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم اقتصادی ^۲
محدودیت در بازه‌ی زمانی ^۳	از ۲۰۱۳ تا کنون
محدودیت در نوع سند ^۴	مقاله ^۵
نوع دسترسی ^۶	همه ^۷

1. Subject area
2. Social sciences
3. Date range (inclusive)
4. Document type
5. Article
6. Access type
7. All

گام سوم: ارزیابی کیفیت

در این گام، بعد از جستجو و انتخاب منابع موردنظر، فرایند پژوهش با ارزیابی هر گزارش به صورت مجزا و سپس با ارزیابی مقایسه‌ای بین گزارش‌ها ادامه می‌یابد. ارزیابی تک‌به‌تک گزارش‌ها، با خواندن چندین باره‌ی هر گزارش تا آشنایی کامل با محتوا، نقاط قوت و ضعف روش‌شناسی و شناسایی یافته‌های هدف انجام می‌شود. ارزیابی تطبیقی بین گزارش‌ها، به محقق این امکان را می‌دهد که گزارش‌های با نمونه‌های یکسان یا مشابه را شناسایی کند، اطلاعات از دست‌رفته یا مورد غفلت قرار گرفته را تعیین نماید و بر خلاصه‌سازی و نمایش یافته‌ها متمرکز شود (Ludvigsen et al., 2016).

بر این اساس، در پژوهش حاضر، با کمک ارزیابی تک‌به‌تک و اولیه دو نفر از اعضای تیم فراترکیب و سپس توافق نهایی برای حذف مقاله‌هایی که الف) موضوع یا محتوای آن‌ها از تناسب و ارتباط کافی با موضوع پژوهش حاضر (پیشگیری قلدری سایبری) برخوردار نبودند؛ ب) مقاله‌هایی که با روش پژوهش کمی (اغلب شبه آزمایشی با گروه گواه) انجام شده بودند، صورت گرفت.

گام چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

برخلاف فراتحلیل کمی، فراترکیب به دنبال معدل‌گیری و تقلیل یافته‌ها به یک واحد اندازه‌گیری یا معیار مشترک نیست. بلکه هدف فراترکیب، بسط احتمالات تفسیری یافته‌ها و ساخت روایت‌های بزرگ‌تر یا ساخت نظریه‌های عمومی‌تر است (Sandelowski et al., 1997). Finfgeld-Connett (2018) این مرحله از فراترکیب را شامل استخراج اولیه داده‌ها، شمول داده‌ها در فراترکیب، و درنهایت تجزیه و تحلیل داده‌ها معرفی می‌کند. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل گراند تئوری و استخراج کدهای باز، محوری و انتخابی مربوط به قلدری سایبری با تکنیک دسته‌بندی^۱ یافته‌ها و تکنیک کمی فراچکیده‌نویسی^۲ و همچنین تکنیک طبقه‌بندی^۳.

گام پنجم: ترکیب یافته‌ها

مرحله ترکیب یافته‌ها، با یافتن استعاره‌ها و مفاهیم اصلی هر گزارش و مقایسه آن‌ها با سایر استعاره‌ها یا مفاهیم همان گزارش یا دیگر گزارش‌ها انجام می‌شود. زبان مورد استفاده در ترکیب باید دربرگیرنده استعاره‌های جدیدی باشد که در عین اختصار، بسیار زیرکانه‌تر،

1. Classification

2. Meta-summery

3. Taxonomy

گسترده‌تر، واضح‌تر و معتبرتر از استعاره‌های مورد استفاده در مطالعات اولیه باشند (Noblit & Hare, 1988). طی مرحله ترکیب، پژوهشگران این فرصت را دارند تا نقاط قوت و ضعف و همچنین سهم هر مطالعه در حوزه مورد نظر را منتقدانه تفسیر نموده و با ارائه پیشنهادهای جایگزین، حوزه جدیدی را بازطراحی کنند (Bondas & Hall, 2007). Paterson و همکاران (2001) ترکیب یافته‌ها را به عنوان فرایند غیرخطی تفکر، تفسیر، خلق، نظریه پردازی و بازخورد معرفی می‌کنند، با این توضیح که فرایند ساخت نظریه در فراترکیب بسیار دشوارتر از چیزی است که به نظر می‌رسد. بر این اساس در پژوهش حاضر پس از استخراج کدهای باز، کدهای محوری با طبقه‌بندی، ادغام و تغییر کدهای مختلف شکل گرفتند که در بخش یافته‌ها توضیح کامل ارائه شده است.

گام ششم: اعتباریابی یافته‌های فراترکیب

اعتباریابی یافته‌های فراترکیب با استفاده از برخی از فرایندهای جدول ۲.

جدول ۲. فرایندهای بهینه‌سازی اعتبار فراترکیب (Sandelowski & Barroso, 2007)

فرایندها	نوع اعتباریابی
ارتباط با نویسندگان مطالعات اولیه	توصیفی-تفسیری
مشورت با کتابدار مرجع	توصیفی
مشورت با متخصص پژوهش‌های فراترکیب	نظری
جستجوی مستقل منابع حداقل توسط دو بازنگر	توصیفی
ارزیابی مستقل هر گزارش حداقل توسط دو بازنگر	توصیفی-تفسیری
جلسه‌های هفتگی تیم پژوهشی به منظور بحث درباره‌ی نتایج جستجوها و شکل‌دهی و اصلاح راهبردهای جستجوی منابع	توصیفی
جلسه‌های هفتگی تیم پژوهشی به منظور بحث درباره‌ی نتایج ارزیابی‌ها و تصمیم‌گیری درباره‌ی راهبردهای ارزیابی مطالعات	توصیفی-تفسیری
جلسه‌های هفتگی تیم پژوهشی به منظور تثبیت حوزه‌های مورد توافق و مذاکره درباره‌ی حوزه‌ها و موارد شامل اختلاف نظر تا رسیدن به اجماع	توصیفی-تفسیری-نظری

گام هفتم: ارائه یافته‌ها

به‌طور کلی اگر در پژوهش‌های کیفی، از شیوه‌های استاندارد گزارش دهی نتایج استفاده نشود، ممکن است به اشتباه سوء تفاهم و یا از دست رفتن اطلاعات مهم بیانجامد. فراترکیب نظریه‌ساز نیز از این قضیه مستثنا نیست؛ بنابراین باید در قسمت‌ها یافته‌ها باید بخش‌های عنوان، چکیده، مقدمه، روش، یافته‌ها و بحث و نتیجه‌گیری دیده شود.

گام‌های چهار تا شش در بخش یافته‌ها ارائه شده‌اند ضمن اینکه کل پژوهش بر مبنای گام هفتم تدوین شده است.

یافته‌ها

با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد (اشتراس و کوربین، ۱۳۸۵) به منظور خلق مدلی از قلدری سایبری در طی مرحله‌ی اول، بر اساس جدول ۳ یافته‌های کد باز استخراج گردیدند که در جدول ۳ نشان داده شده‌اند.

جدول ۳. کدهای باز مرتبط با پیشگیری قلدری سایبری

کد باز	منبع	کد باز	منبع
به‌کارگیری سبک فرزند پروری هوشمند	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	ایجاد یک محیط کلاس	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛
	سنات و همکاران، ۲۰۱۹؛	حمایت‌کننده	میدجت و همکاران، ۲۰۲۲؛
	ویدال و همکاران، ۲۰۲۲؛	برای	انگو و همکاران، ۲۰۲۱؛ آریگو
	ثرتن، ۲۰۱۴؛	دانش‌آموزان	و همکاران، ۲۰۱۸؛
دانش و آگاهی بالای والدین در مورد قلدری	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	قربانی	
	رایت و خاتری، ۲۰۱۵؛ پاچین	طراحی برنامه‌های	دل ری و همکاران، ۲۰۱۶؛
	و هیندوجا، ۲۰۲۱؛ رن و ژو،	درسی ویژه	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
	۲۰۲۲؛ ژو و همکاران، ۲۰۲۱؛	برای جلوگیری از قلدری	
نظارت و سرپرستی بر شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده فرزندان	هاستون و همکاران، ۲۰۱۸؛	سایبری	
	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛		
	دانی و همکاران، ۲۰۲۲؛	ایجاد فضای	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛
	هیندوجا و پاتچین، ۲۰۲۲؛	مثبت برای	ماییک و رادون، ۲۰۲۰؛ سنات
مراقبت از فرزندان در برابر آزارهای اینترنتی	هلفریچ و همکاران، ۲۰۲۰؛	جلوگیری از	و همکاران، ۲۰۱۹؛
	گارسیا و همکاران، ۲۰۲۱؛	مزاحمت‌های	
	مارتینز و همکاران، ۲۰۲۰؛	اینترنتی	
	الساسر و همکاران، ۲۰۱۷؛		
مراقبت از فرزندان در برابر آزارهای اینترنتی	ایوان خلیو و همکاران، ۲۰۲۱؛	ایجاد گروه‌های	کریادو و همکاران، ۲۰۲۱؛
	ویدال و همکاران، ۲۰۲۲؛	حمایت از	وانگ و همکاران، ۲۰۲۱
	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	همکلاسی‌ها در	

کد باز	منبع	کد باز	منبع
		برابر قلدری سایبری	
آموزش فرزندان در مورد نحوه استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی	گارسیا و همکاران، ۲۰۲۱؛ مارتینز و همکاران، ۲۰۲۰؛ الساسر و همکاران، ۲۰۱۷؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	هویت‌یابی	سوماری و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛
ترویج شیوه‌های پیشگیری از مزاحمت‌های سایبری	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ پوسپ و همکاران، ۲۰۲۲؛ آریگو و همکاران، ۲۰۱۸؛	خودکنترلی بالا	هیلی و ساندرس، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛
مشاوره دانش‌آموزان برای کاهش اثرات مزاحمت‌های سایبری	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ آریگو و همکاران، ۲۰۱۸؛	ترویج و افزایش همدلی	گارایگوردوبیل والدی، ۲۰۱۵؛ کرامبولز و همکاران، ۲۰۱۶؛ بارکوکیس و همکاران، ۲۰۱۶؛ اکبولوت، ۲۰۱۴؛ نیه و وو، ۲۰۱۸؛ موور و همکاران، ۲۰۱۹؛ شیند و همکاران، ۲۰۱۸؛ سینگلا و همکاران، ۲۰۲۱؛ گرادیچر و همکاران، ۲۰۱۶؛
آموزش روش‌های هوشمند فرزندپروری به والدین	ثرتن، ۲۰۱۴؛ دیهل و همکاران، ۲۰۱۴؛ مکولی و همکاران، ۲۰۱۸؛ لوی و همکاران، ۲۰۱۳؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	ارتقا رشد شخصی	آیزنکوت و روزنهام، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛
بازی‌های فکری (برد گیم) مشارکتی	نیه و وو، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	افزایش چشمگیر آگاهی دانش‌آموزان	اکبولوت، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ لئونگ و همکاران، ۲۰۱۹؛ گوارینی و همکاران، ۲۰۱۹؛ ابوجاود و همکاران، ۲۰۱۵؛ نیه و وو، ۲۰۲۲؛ لان و همکاران، ۲۰۲۲؛
مداخله مبتنی بر هنرهای رزمی	موور و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	افزایش مقابله فعالانه	گوارینی و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ دورسی و همکاران، ۲۰۱۴؛ آیزنکوت و روزنهام، ۲۰۲۰؛

کد باز	منبع	کد باز	منبع
مداخله پیشگیرانه، مبتنی بر رسانه	دiaz کانخا و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ انگ، ۲۰۱۶؛ چاوکس و همکاران، ۲۰۱۶	افزایش تمایل دانش‌آموزان برای مداخله و همکاری	ولاندرن و همکاران، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ لئونگ و همکاران، ۲۰۱۹؛ نیجهویس و همکاران، ۲۰۱۹؛ تولتینو و سوبا، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ شیند و همکاران، ۲۰۲۰؛ بالدری و همکاران، ۲۰۱۸؛ آگلی و همکاران، ۲۰۲۱؛ آیزنکوت و روزنبام، ۲۰۲۰؛ کرامبولز و همکاران، ۲۰۱۶؛
عمل کن! برنامه نمایش یک موضوع اجتماعی	اگلی و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	یادگیری برای افزایش تاب‌آوری	هاستون و همکاران، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ شیند و همکاران، ۲۰۱۸؛ سینگلا و همکاران، ۲۰۲۱؛
قلدری سایبری مبتنی بر کلاس درس	کرامبولز و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	یادگیری مهارت‌های حل مسئله	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ کوتک و همکاران، ۲۰۲۱
مداخله تغییر کل مدرسه	ابوجواد و همکاران، ۲۰۱۵؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ کوتک و همکاران، ۲۰۲۱	یادگیری مقابله سازگار	یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ کرامبولز و همکاران، ۲۰۱۶؛
برنامه معلم محور روابط برای رشد ^۲	گوارینی و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	توسعه مهارت‌های اجتماعی و عاطفی	بونل و همکاران، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ بونل و همکاران، ۲۰۱۸؛ گاریگوردوبیل والدی، ۲۰۱۵؛
درمان شناختی رفتاری متمرکز بر تروما ^۳	دورسی و همکاران، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	افزایش اعتمادبه‌نفس	نیه و وو، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ ساویکی و همکاران، ۲۰۱۸؛
برنامه صلاحیت اجتماعی ویسک ^۴	گرا دینجر و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ اکوستا و همکاران، ۲۰۱۹	مداخله آنلاین ضد زورگویی سایبری	ولاندرن و همکاران، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛

1. Act out
2. Relazioni per Crescere (RPC)
3. Trauma focused cognitive behavioral therapy (TF-CBT)
4. Vienna Social Competence Training (ViSC) program

کد باز	منبع	کد باز	منبع
مداخله مبتنی بر مهارت	گارایگوردوبیل والدی، ۲۰۱۵؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	مداخله چند جزئی ارتقاء سلامت مدارس متوسطه	شیند و همکاران، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
برنامه ضد قلدری کیوا ^۱	کرامبولز و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	برنامه سی هر ^۲	شیند و همکاران، ۲۰۱۸؛ سینگلا و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
مداخله مبتنی بر اینترنت	آیزنکوت و روزنبا، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	مداخله یادگیری با هم	بونل و همکاران، ۲۰۲۰؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ بونل و همکاران، ۲۰۱۸
مداخله پیشگیرانه مبتنی بر مدرسه	بارکوکیس و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	تکنیک‌های بازیابی آموزشی ^۳	دوریج و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
سایبر پروگرام نسخه ۴	گارایگوردوبیل والدی، ۲۰۱۵؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ گرادینجر و همکاران، ۲۰۱۶	مداخله جهانی عمل‌گرایانه مبتنی بر مدرسه	بالدری و همکاران، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
برنامه در دام نیفتادن ^۵	پالادینو و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ اهتولا و همکاران، ۲۰۱۳	برنامه تدریس خصوصی ^۶	کاسکالس و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
برنامه مدارس دوستدار سایبر	کراس و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ پایادینو و همکاران، ۲۰۱۶؛ کراس و همکاران، ۲۰۱۵	برنامه مداخله ضد قلدری	ساویکی و همکاران، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
برنامه مداخله سایبری کانرد ^۷	دل ری و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	برنامه پیشگیری تی ای آی ^۸	کاسکالس و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳

1. KiVa
2. Society for Empowering Human Resource (SEHER)
3. training recovery techniques (TRT)
4. Cyberprogram 2.0
5. No trap
6. Tutoria entre iguales
7. the Conred syberbullying prevention program
8. TEI

کد باز	منبع	کد باز	منبع
افزایش آگاهی معلمان	بارکوکیس و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	برنامه پیشگیری مداخله خانواده	هیلی و ساندرس، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
افزایش نقش والدین در نظارت	لریا و همکاران، ۲۰۱۳؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	برنامه پیشگیری مداخله قلدری سایبری	روبرتو و همکاران، ۲۰۱۷؛ اورتیز و همکاران، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
کاهش ناراحتی عاطفی دانش‌آموزان قربانی	هیلی و ساندرس، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛	برنامه ویدیویی موردکاوی ^۱	اکبولوت، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
بهبود سلامت روان و رفاه دانش‌آموزان قربانی	دیاز کانخا و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ شیند و همکاران، ۲۰۲۰؛ شیند و همکاران، ۲۰۱۸؛ بالدری و همکاران، ۲۰۱۸؛ آیزنکوت و روزنبام، ۲۰۲۰؛	برنامه مداخله مبتنی بر رسانه آزار و اذیت سایبری	مولر و همکاران، ۲۰۱۸؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
کاهش علائم در دانش‌آموزان قربانی قلدری اینترنتی	لئونگ و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	ویدیویی پشتیبانی از مداخله والدین	نیجهویس و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳
ایجاد محیط حمایتی	ابوجواد و همکاران، ۲۰۱۵؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ کوتک و همکاران، ۲۰۲۱؛	کاهش بروز موارد قلدری سایبری در مدرسه	چاوکس و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ مولر و همکاران، ۲۰۱۸؛ روبرتو و همکاران، ۲۰۱۷؛ اورتیز و همکاران، ۲۰۱۸؛ نیجهویس و همکاران، ۲۰۱۹؛ گارایگوردوبیل والدی، ۲۰۱۵؛ گرادینجر و همکاران، ۲۰۱۶؛ بارکوکیس و همکاران، ۲۰۱۶؛ بونل و همکاران، ۲۰۱۸؛ اکوستا و همکاران، ۲۰۱۹؛ پایادینو و همکاران، ۲۰۱۶؛ گرادینجر و همکاران، ۲۰۱۶؛ کراس و همکاران، ۲۰۱۵؛ کاسکالس و همکاران، ۲۰۱۹؛ بارون و همکاران،

کد باز	منبع	کد باز	منبع
			۲۰۱۹؛ کرامبولز و همکاران، ۲۰۱۶؛ ابوجواد و همکاران، ۲۰۱۵؛ گوارینی و همکاران، ۲۰۱۹؛ دورسی و همکاران، ۲۰۱۴؛ دل ری و همکاران، ۲۰۱۶؛ ولاندرن و همکاران، ۲۰۲۰؛ نیه و وو، ۲۰۱۸؛ اگلی و همکاران، ۲۰۲۱؛ ساویکی و همکاران، ۲۰۱۸؛ اهتولا و همکاران، ۲۰۱۳؛ کوتک و همکاران، ۲۰۲۱؛ لان و همکاران، ۲۰۲۲
			اکبولوت، ۲۰۱۴؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ کراس و همکاران، ۲۰۱۵؛ مولر و همکاران، ۲۰۱۸؛ اورتیز و همکاران، ۲۰۱۸؛ نیجهویس و همکاران، ۲۰۱۹؛ موور و همکاران، ۲۰۱۹؛ انگ، ۲۰۱۶؛ آیزنکوت و روزنهام، ۲۰۲۰؛ گرادینجر و همکاران، ۲۰۱۶؛
کاهش مؤثر علائم اختلال پس از سانحه در دانش آموزان	دوربیچ و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳	کاهش قربانی شدن در قلدری سایبری	گارایگوردوبیل و والدی، ۲۰۱۵؛ اکوستا و همکاران، ۲۰۱۹؛ یوسپ و همکاران، ۲۰۲۳؛ انگ، ۲۰۱۶؛ لان و همکاران، ۲۰۲۲

سپس در مرحله‌ی بعد کدهای باز مشابه در کدهای محوری پیشایندها، فرایندها و پیامدهای قلدری سایبری را تشکیل دادند که در سؤال مربوط به هر کدام آورده شده‌اند.

۱. پیشایندهای قلدری سایبری چیستند؟ در این مرحله، کدهای باز مرتبط با پیشایندهای قلدری سایبری، طبقه‌بندی و در کدگذاری محوری تحت عنوان دو پیشایندها افراد (شامل والدین، مشاوران، معلمان، دوستان و خود دانش‌آموز) و برنامه‌های مداخله‌ای (شامل برنامه‌هایی ویژه دانش‌آموزان و برنامه‌هایی ویژه والدین بودند که تعدادی از این برنامه‌ها نیز

مختص قبل از وقوع قلدری سایبری و تعدادی مربوط به بعد از بروز قلدری سایبری بودند). قرار گرفتند (جدول شماره ۴).

جدول ۴. پیشنهادهای آموزشی پیشگیری قلدری سایبری

کدهای باز	کد محوری ۱	کد محوری ۲	کد محوری ۳
به‌کارگیری سبک فرزند پروری هوشمند	-	والدین	افراد
دانش و آگاهی بالای والدین در مورد قلدری	-		
نظارت و سرپرستی بر شبکه‌های اجتماعی	-		
مورداستفاده فرزندان	-		
مراقبت از فرزندان در برابر آزارهای اینترنتی	-		
آموزش فرزندان در مورد نحوه استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی	-	مشاوران	
ترویج شیوه‌های پیشگیری از مزاحمت‌های سایبری	-		
مشاوره دانش‌آموزان برای کاهش اثرات مزاحمت‌های سایبری	-		
آموزش روش‌های هوشمند فرزندپروری به والدین	-	معلمان	
ایجاد یک محیط کلاس حمایت‌کننده برای دانش‌آموزان قربانی	-		
طراحی برنامه‌های درسی ویژه برای جلوگیری از قلدری سایبری	-		
ایجاد فضای مثبت برای جلوگیری از مزاحمت‌های اینترنتی	-	دوستان	
ایجاد گروه‌های حمایت از همکلاسی‌ها در برابر قلدری سایبری	-		
هویت‌یابی خودکنترلی بالا	-	دانش‌آموز	
بازی‌های فکری (برد گیم) مشارکتی	-		
مداخله مبتنی بر هنرهای رزمی	قبل از بروز قلدری سایبری	ویژه دانش‌آموزان	برنامه‌های مداخله‌ای
مداخله پیشگیرانه، مبتنی بر رسانه عمل‌کن!			
عمل‌کن! برنامه نمایش یک موضوع اجتماعی			
قلدری سایبری مبتنی بر کلاس درس			

کدهای باز	کد محوری ۱	کد محوری ۲	کد محوری ۳
مداخله تغییر کل مدرسه			
برنامه معلم محور روابط برای رشد ^۱			
درمان شناختی رفتاری متمرکز بر تروما ^۲			
برنامه صلاحیت اجتماعی ویسک ^۳			
مداخله مبتنی بر مهارت			
برنامه ضد قلدری کیوا ^۴			
مداخله مبتنی بر اینترنت			
مداخله پیشگیرانه مبتنی بر مدرسه			
سایبر پروگرام نسخه ۲ ^۵			
برنامه در دام نیفتادن ^۶			
برنامه مدارس دوستدار سایبر			
برنامه مداخله سایبری کانرد ^۷			
مداخله آنلاین ضد زورگویی سایبری			
مداخله چند جزئی ارتقاء سلامت مدارس متوسطه	بعد از بروز قلدری سایبری		
برنامه سی هر ^۸			
مداخله یادگیری با هم			
تکنیک‌های بازیابی آموزشی ^۹			
مداخله جهانی عمل‌گرایانه مبتنی بر مدرسه			
برنامه تدریس خصوصی ^{۱۰}			
برنامه مداخله ضد قلدری			
برنامه پیشگیری تی ای آی ^{۱۱}	قبل از بروز قلدری سایبری	ویژه والدین	
برنامه پیشگیری مداخله خانواده			
برنامه پیشگیری مداخله قلدری سایبری			

1. Relazioni per Crescer (RPC)
2. Trauma focused cognitive behavioral therapy (TF-CBT)
3. Vienna Social Competence Training (ViSC) program
4. KiVa
5. Cyberprogram 2.0
6. No trap
7. the Conred syberbullying prevention program
8. Society for Empowering Human Resource (SEHER)
9. training recovery techniques (TRT)
10. Tutoria entre iguales
11. TEI

کدهای باز	کد محوری ۱	کد محوری ۲	کد محوری ۳
برنامه ویدیویی موردکاوی ^۱			
برنامه مداخله مبتنی بر رسانه آزار و اذیت	بعد از بروز قلدری		
سایبری	سایبری		
ویدیویی پشتیبانی از مداخله والدین			

۲. فرایندهای قلدری سایبری چیستند؟ در این مرحله، کدهای باز مرتبط با فرایندهای قلدری سایبری، طبقه‌بندی و در کدگذاری محوری تحت عنوان فرایندهای قلدری سایبری شامل شایستگی‌ها و توانمندی‌های ایجاد شده داده در دانش‌آموزان و توانمندی‌های ایجاد شده در سایرین (شامل والدین و معلمان) قرار گرفتند (جدول شماره ۵).

جدول ۵. فرایندهای آموزشی پیشگیری قلدری سایبری

کدهای باز	کد محوری
ترویج و افزایش همدلی	
ارتقا رشد شخصی	
افزایش چشمگیر آگاهی دانش‌آموزان	
افزایش مقابله فعالانه	
افزایش تمایل دانش‌آموزان برای مداخله و همکاری	شایستگی‌ها و توانمندی‌های
یادگیری برای افزایش تاب‌آوری	ایجادشده داده در دانش‌آموزان
یادگیری مهارت‌های حل مسئله	
یادگیری مقابله سازگار	
توسعه مهارت‌های اجتماعی و عاطفی	
افزایش اعتمادبه‌نفس	
افزایش آگاهی معلمان	توانمندی‌های ایجادشده در
افزایش نقش والدین در نظارت	سایرین

۳. پیامدهای قلدری سایبری چیستند؟ در این مرحله، کدهای باز مرتبط با پیامدهای قلدری سایبری، طبقه‌بندی و در کدگذاری محوری تحت عنوان پیامدهای عاطفی-روانی و اجتماعی تقسیم‌بندی شدند (جدول شماره ۶).

1.. case-based video (cbv)

جدول ۶. پیامدهای آموزشی پیشگیری قلدری سایبری

کدهای باز	کد محوری
کاهش ناراحتی عاطفی دانش‌آموزان قربانی بهبود سلامت روان و رفاه دانش‌آموزان قربانی کاهش علائم در دانش‌آموزان قربانی قلدری اینترنتی ایجاد محیط حمایتی بهبود حمایت اجتماعی کاهش مؤثر علائم اختلال پس از سانحه در دانش‌آموزان	پیامدهای عاطفی-روانی
کاهش بروز موارد قلدری سایبری در مدرسه کاهش تأثیر قلدری سایبری کاهش قربانی شدن در قلدری سایبری	پیامدها اجتماعی

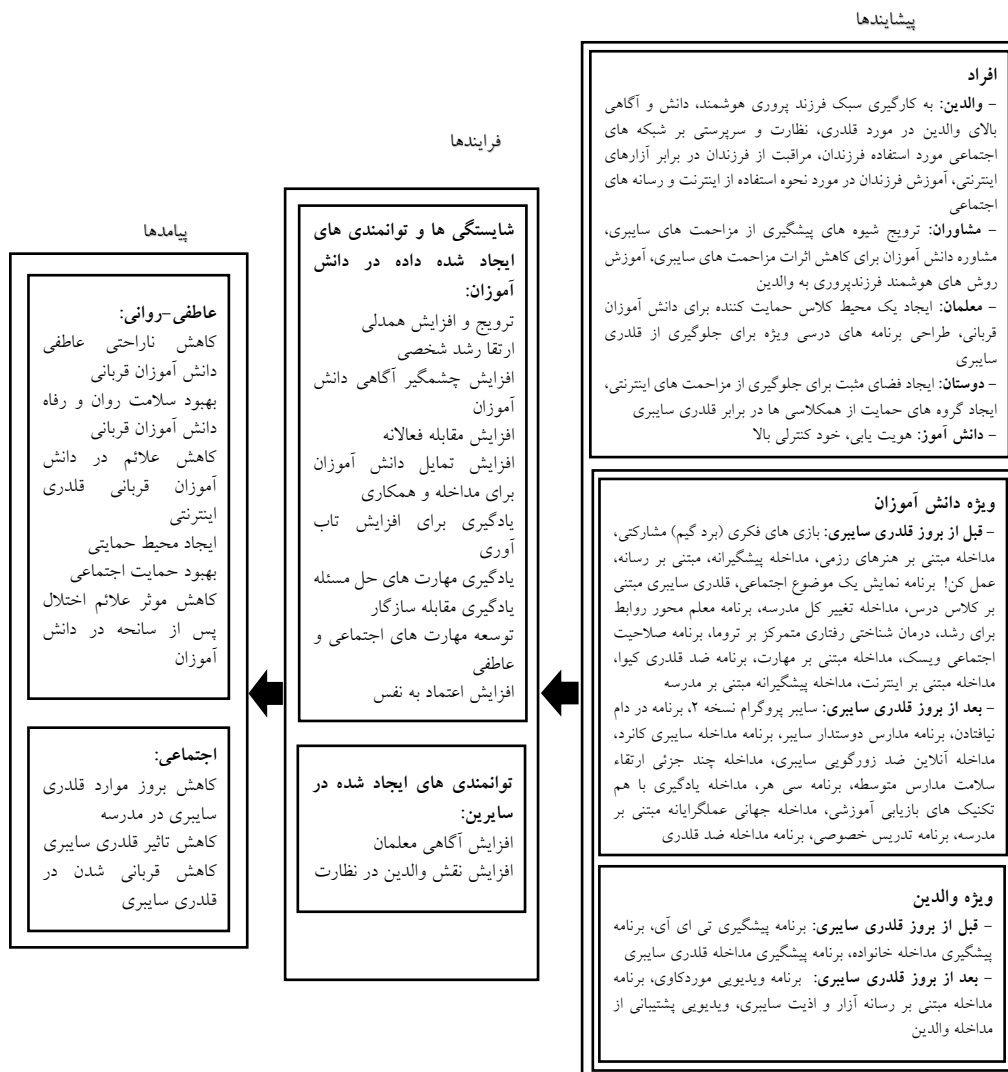
۴. چه ارتباطی بین دروندادها، فرایندها و بروندادهای قلدری سایبری وجود دارد؟ در راستای جلوگیری از بروز قلدری سایبری می‌بایست دروندادهای پیشگیری از قلدری سایبری سازمان‌دهی شوند تا زمینه برای فرایندها فراهم شود. به این منظور افراد متفاوت مانند والدین، معلمان، مشاوران، دوستان و خود دانش‌آموزان، باید اقداماتی انجام دهند تا فرصت برای بروز قلدری سایبری از بین رفته یا حداقل تقلیل یابد. علاوه بر افرادی که می‌توانند در این زمینه تأثیرگذار باشند، برنامه‌هایی نیز برای پیشگیری و کاهش قلدری سایبری با همکاری مدرسه، مشاوران، معلمان و والدین لازم‌اند تا آموزش و آمادگی لازم را به دانش‌آموزان و والدین جهت مقابله با این مشکل بدهند.

در فرایند پیشگیری از قلدری سایبری، شایستگی‌هایی در دانش‌آموزان شکل می‌گیرد که به آن‌ها کمک می‌کند دانش خود را در این مورد افزایش دهند، از بروز این مشکل جلوگیری کنند و در موارد بروز قلدری سایبری چگونه رفتار کنند. به عنوان مثال افزایش همدلی و دانش، یادگیری تاب‌آوری و مهارت‌های حل مسئله، افزایش اعتماد به نفس و... از تغییراتی هستند که در دانش‌آموزان پس از انجام مداخلات مشاهده می‌شوند. علاوه بر دانش‌آموزان، توانمندی‌های معلمان و والدین نیز بهبود می‌یابد؛ آگاهی معلمان و نقش والدین در نظارت بر دانش‌آموزان هنگام قلدری سایبری افزایش پیدا می‌کند.

در نهایت دروندادها و فرایندهای پیشگیری از بروز قلدری سایبری منجر به پیامدهای پیشگیری از قلدری سایبری می‌شوند. پیشگیری از بروز قلدری سایبری شامل پیامدهایی در حیطه‌های عاطفی-روانی و اجتماعی می‌شود و هنگامی که از این امر جلوگیری می‌شود،

سلامت روان و رفاه دانش‌آموزان بهبود می‌یابد، محیط حمایتی ایجاد می‌شود، علائم اختلال پس از سانحه در آن‌ها کاهش می‌یابد و به‌طور کلی بروز موارد قلدری سایبری در مدارس کاهش یافته و از وقوع آن‌ها جلوگیری می‌شود.

نمودار ۱. مدل پیشگیری قلدری سایبری مبتنی بر مشارکت دانش‌آموز، مدرسه و والدین

اعتباریابی یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، از روش‌های زیر برای اعتباربخشی به یافته‌های پژوهش استفاده شد که برای هر کدام نوع اعتباربخشی مطابق با جدول شماره ۲ در پرانتز آمده است.

۱. مشورت با کتابدار مرجع (توصیفی)،
۲. مشورت با متخصص پژوهش‌های فراترکیب (نظری)، مشورت با متخصص برنامه‌ریزی درسی و فناوری‌های آموزشی (پراگماتیک)،
۳. جستجوی مستقل منابع حداقل توسط دو بازنگر (توصیفی)،
۴. ارزیابی مستقل هر گزارش حداقل توسط دو بازنگر (توصیفی و تفسیری)،
۵. جلسه‌های هفتگی تیم پژوهشی به منظور بحث درباره‌ی نتایج جستجوها و شکل‌دهی و اصلاح راهبردهای جستجوی منابع (توصیفی)،
۶. جلسه‌های هفتگی تیم پژوهشی به منظور بحث درباره‌ی نتایج ارزیابی‌ها و تصمیم‌گیری درباره‌ی راهبردهای ارزیابی مطالعات (توصیفی و تفسیری)،
۷. جلسه‌های هفتگی تیم پژوهشی به منظور تثبیت حوزه‌های مورد توافق و مذاکره درباره‌ی حوزه‌ها و موارد شامل اختلاف نظر تا رسیدن به اجماع (توصیفی و تفسیری و نظری)
۸. مستندسازی از تمام فرایندها، رویه‌ها، تغییرات در روند کار و نتایج.
۹. برگزاری نشست‌های تیمی تفکر با صدای بلند (توصیفی و تفسیری و نظری و پراگماتیک).

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر که به صورت فراترکیب نظریه‌ساز ارائه شد نشان داد که برای تحقق برنامه‌های پیشگیری از قلدری سایبری نیاز به پیشایندها، و فرایندهایی است تا پیامدهای لازم محقق گردد. یافته‌ها نشان داد که برای اثربخشی برنامه پیشگیری از قلدری سایبری دخالت کلیه افراد ذینفع مانند والدین، مشاوران، معلمان، دوستان و خود فرد ضروری است. به اعتقاد Genat و همکاران (2019) نیز تلاش برای جلوگیری از موارد آزار و اذیت سایبری نیازمند توجه مشترک است، یعنی معلمان، مشاوران، والدین و نقش محیط جامعه از درون خود کودک.

والدین باید با به‌کارگیری سبک‌های فرزند پروری هوشمند، بالا بردن دانش و آگاهی خود در مورد قلدری، ایفای نقش مربی و سرپرست فرزندان در استفاده صحیح از اینترنت، نظارت و سرپرستی بر شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده فرزندان، مراقبت از فرزندان در برابر آزارهای اینترنتی و آموزش فرزندان خود در مورد نحوه استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی، نقش فعال خود را در این زمینه ایفا نمایند.

والدین، به‌عنوان اولین معلمان کودک نقش مهمی در پیشگیری از آزار و اذیت سایبری دارند، آن‌ها نزدیک‌ترین افرادی هستند که به‌طور گسترده با فرزندان خود ارتباط برقرار می‌کنند. والدین نیز معلمانی هستند که کودکان را در خانه آموزش می‌دهند؛ بنابراین، نقش والدین بخش مهمی در پیشگیری و کاهش تأثیر آزار اینترنتی بر دانش‌آموزان است (Yosep et al., 2023). به‌منظور نظارت والدین در استفاده صحیح فرزندان از اینترنت، آموزش سبک فرزندپروری مناسب برای آن‌ها مورد نیاز است (Yosep et al., 2023). یادگیری فرزندپروری امری مهم است که می‌تواند بر درک و طرز تفکر در تربیت کودکان تأثیر بگذارد. والدین موظف‌اند به‌طور مستقل مطالعه کنند و از ماهیت و نیاز به یادگیری به‌عنوان والد آگاه باشند. فرزندپروری فرآیندی از تعامل مستمر بین والدین و فرزندان که شامل فعالیت‌هایی از جمله تغذیه (تغذیه)، راهنمایی (هدایت) و محافظت (حفاظت) از کودکان است (Yosep et al., 2023). Ho و همکاران (2019) فرزندپروری را آموزش والدین به‌منظور ارتقای توانایی آن‌ها در پرورش فرزندان مؤمن، متدین، از نظر جسمی و روانی سالم، باهوش، توانا و خلاق و قادر به تطبیق با دین و فرهنگ خود در پیشگیری و کاهش آزار اینترنتی می‌دانند و همچنین بیان کردند که سبک فرزندپروری برای کودکان بر نحوه استفاده کودکان از رسانه‌های اجتماعی نیز تأثیر می‌گذارد. مطالعه انجام شده توسط Vale و همکاران (2018) نشان داد که اگر والدین از سبک‌های فرزندپروری سهلگیرانه استفاده کنند، استفاده فرزندان از اینترنت افزایش می‌یابد؛ بنابراین، به‌عنوان شکلی از پیشرفت اینترنتی، والدین باید از طریق اعمال فرزندپروری هوشمندانه و مناسب به فعالیت‌های کودکان در شبکه‌های اجتماعی توجه بیشتری داشته باشند. والدین خوب می‌تواند درک خود و کودکان را از آزار و اذیت اینترنتی و اثرات آن افزایش دهد (Nastir et al., 2021). Zhu و همکاران (2021) در پژوهش خود بیان کردند که دانش والدین برای جلوگیری از آزار و اذیت سایبری فرزندان خود کافی نیست، این در حالی است که دانش والدین می‌تواند نقش پررنگی در

پیشگیری از آزار و اذیت سایبری داشته باشد (Wright et al., 2015). مطالعه دیگری همچنین نشان داد که والدین دانش کمی در مورد قلدری سایبری دارند زیرا یافتن اطلاعات در رابطه با این موضوع دشوار است (Huston et al., 2018). خانواده‌ها همچنین در دسترسی به اطلاعات صحیح در مورد پیشگیری و کاهش تأثیر آزار و اذیت سایبری مشکل دارند (Rivas et al., 2022). باین حال پژوهشگران بیان می‌کنند که والدین با بهبود و افزایش دانش و اطلاعات خود می‌توانند در پیشگیری از وقوع قلدری سایبری مؤثر باشند (Patchin & Hinduja, 2021). نوع تربیت والدین و نظارت آن‌ها بر فرزندان بخش مهمی از پیشگیری و کاهش تأثیر قلدری سایبری است (Vidal et al., 2022). نتایج پژوهش Doty و همکاران (2022) نشان می‌دهد که والدین بر استفاده فرزندان خود از اینترنت نظارت ندارند. پژوهش دیگری همچنین نشان می‌دهد که دانش آموزانی که آزار و اذیت سایبری را تجربه می‌کنند، در مورد نحوه استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی از والدین خود آموزش نمی‌بینند (Garcia et al., 2021؛ Martinez et al., 2020؛ Elsaesser et al., 2017). از این رو والدین موظف‌اند که بر استفاده صحیح فرزندان از اینترنت نظارت داشته باشند. پژوهش انجام شده توسط Garcia و همکاران (2021) نشان می‌دهد که دانش‌آموزان که آزار و اذیت سایبری را تجربه می‌کنند، در مورد نحوه استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی از والدین خود آموزش نمی‌بینند.

اما مشاوران نیز مسئولیت ترویج شیوه‌های پیشگیری از مزاحمت‌های سایبری، مشاوره دانش‌آموزان برای کاهش اثرات مزاحمت‌های سایبری و آموزش روش‌های هوشمند فرزندپروری به والدین را بر عهده می‌گیرند. آن‌ها می‌توانند با ترویج برنامه‌های پیشگیری، آموزش والدین و دانش‌آموزان در این راستا کمک شایانی در کاهش بروز قلدری سایبری باشند.

مشاوران در ترویج پیشگیری از قلدری سایبری، کاهش اثرات منفی مزاحمت اینترنتی و آموزش عموم به‌ویژه والدین در پیشگیری از آزار اینترنتی خانواده‌ها نقش دارند (Yosep et al., 2022). نقش مشاوران به‌عنوان مربی در افزایش دانش والدین و دانش‌آموزان در مورد آزار و اذیت اینترنتی است (Krumbholz et al., 2016). دانش‌آموزانی که آزار و اذیت سایبری را تجربه می‌کنند، برای مقابله با اثرات منفی مزاحمت سایبری به کمک نیاز دارند. مشاوران می‌توانند با ارائه آرامش‌درمانی، بحث در مورد راه‌حل‌های حل مشکلات و

تشکیل گروه‌های هم‌تا در کاهش اثرات منفی آزار اینترنتی، مراقبت‌های جمعی را ارائه دهند. آرامش درمانی با هدایت یک مشاور می‌تواند علائم اضطراب تجربه‌شده توسط قربانیان آزار اینترنتی را کاهش دهد. مشاورانی که حمایت هم‌تا را با موضوع حل مشکلات ناشی از قلدری سایبری راهنمایی می‌کنند، می‌توانند علائم اضطراب و افسردگی را در قربانیان آزار اینترنتی تسکین دهند (Susilowati & Dewi, 2019). یکی دیگر از نقش‌های مشاوران جامعه در بعد سلامت روان، مشاوران مدارس هستند که مراقبت‌های جامع مدرسه را برای ارتقای سلامت دانش‌آموزان و کارکنان مدرسه از جمله سلامت جسمی و روانی ارائه می‌کنند. نقش مشاوران در افزایش آگاهی دانش‌آموزان در مورد قلدری و حوادث مربوط به آن شایان اهمیت است. علاوه بر این، مشاوران به‌عنوان تسهیل‌کننده با معلمان برای هدایت و نظارت بر فعالیت‌های انجام شده برای پیشگیری و کاهش تأثیر قلدری بر دانش‌آموزان نقش دارند (Yosep et al., 2023).

معلمان نیز به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر ایجادکننده یک محیط کلاس حمایت‌کننده برای دانش‌آموزان و طراح برنامه‌های درسی ویژه برای جلوگیری از قلدری سایبری هستند. معلمان از جمله افرادی هستند که بیشترین تأثیر را بر دانش‌آموزان می‌گذارند. برنامه‌های مداخله‌ای بسیاری هستند که با کمک گرفتن از معلمان سعی در کاهش بروز قلدری سایبری دارند، با این حال معلمان می‌توانند با ایجاد یک محیط حمایت‌کننده و طراحی برنامه درسی ویژه در کاهش بروز این امر دخیل باشند. معلمان می‌توانند در مدارس برنامه‌های درسی یادگیری مخصوص را برای جلوگیری از قلدری تشکیل دهند (Del Rey et al., 2016) همچنین معلمان در ایجاد یک محیط مدرسه حامی متقابل برای رشد دانش‌آموزان نقش دارند (Midgett et al., 2022؛ Ngo et al., 2021).

دوستان دانش‌آموز، با ایجاد فضای مثبت برای جلوگیری از مزاحمت‌های اینترنتی و ایجاد گروه‌های حمایت از هم‌کلاسی‌ها، تلاش می‌کنند تا پیشنهادهای لازم برای پیشگیری را ایجاد نموده و توسعه دهند. گروه همسالان می‌توانند در جلوگیری از بروز قلدری سایبری و همچنین در حمایت از قربانیان قلدری سایبری نقش داشته باشند. حمایت اجتماعی یک چیز مهم برای قربانیان قلدری است. تأثیری که قربانیان قلدری تجربه می‌کنند انزوای اجتماعی و احساس تنهایی است. وجود حمایت اجتماعی از طریق گروه‌های حمایت از همسالان می‌تواند اعتماد قربانیان قلدری را افزایش دهد (Cross et al., 2016). همچنین

دوستان در ایجاد فضای مثبت نقش دارند تا مزاحمت‌های اینترنتی بین آن‌ها اتفاق نیفتد (Mallik & Radwan, 2020). یک برنامه پیشگیری برای کاهش بروز آزار و اذیت سایبری، گروه‌های حمایت هم‌تا هستند. مطالعات قبلی نشان داده‌اند که گروه‌های حمایت از همسالان در پیشگیری از آزار سایبری در دانش‌آموزان مؤثر هستند، زیرا والدین می‌توانند در مورد مسائل مربوط به رشد فرزندشان بحث کنند (Martin-Criado et al., 2021؛ Wang et al., 2021). مداخلات گروهی حمایت از همسالان از آزار و اذیت سایبری جلوگیری می‌کند زیرا والدین می‌توانند تجربیات مربوط به مشکلات فرزندانشان خود را با سایر شرکت‌کنندگان به اشتراک بگذارند (Hatzenbuehler et al., 2015).

و نهایتاً خود دانش‌آموز، با تلاش برای هویت‌یابی و توسعه خودکنترلی بالا، می‌تواند شرایط را برای عدم تأثیرپذیری از قلدری سایبری فراهم نمایند. پژوهش Yosep و همکاران (2023) نشان داد که قلدری اغلب در دانش‌آموزان نوجوان رخ می‌دهد. این امر به این دلیل اتفاق می‌افتد که نوجوانان در مرحله جستجوی هویت هستند و احساسات آن‌ها ناپایدار است که نوجوانان را در پذیرش تفاوت‌های بین آن‌ها دچار مشکل می‌کند (Yosep et al., 2023). علاوه بر این هیجانات ناپایدار در نوجوانان منجر به رفتار و گفتار کنترل نشده نوجوانان نسبت به سایر افراد می‌شود (Guarini et al., 2020). نوجوانان رشد را در جنبه‌های عاطفی و اجتماعی تجربه می‌کنند و شروع به یافتن هویت خود می‌کنند (Ramos-Morcillo et al., 2020). هنگامی که دانش‌آموزان در این مرحله هستند باید فضایی فراهم شود تا آن‌ها بتوانند همچنان آزادانه احساسات خود را بیان کنند (Thai et al., 2022).

اما در کنار نقش مؤثر افراد مختلف در پیشگیری از قلدری سایبری، وجود برنامه‌های مختلف مداخله نیز می‌تواند نقش مؤثری را در این اقدام به‌عنوان یک پیشاینده ایفا نماید. به‌عنوان مثال برنامه بازی یک روش مداخله پرستاری مبتنی بر مدرسه با انجام بازی با دانش‌آموزان در مدرسه است. بازی هیئت‌مدیره مشارکتی به مدت ۵ هفته (۱ ساعت در جلسه) انجام می‌شود (Nieh & Wu, 2018). پرستار نقش تسهیل‌کننده‌ای برای هدایت بازی به دانش‌آموزان دارد. بازی با ارائه دستورالعمل‌های ویدیویی در مورد بازی توسط تسهیل‌کننده شروع می‌شود، سپس شرکت‌کنندگان بازی را انجام می‌دهند. در طول وقفه، شرکت‌کنندگان بازی را با تسهیل‌کننده در رابطه با دانش، نگرش و همدلی برای قلدری برای هر بازیکن منعکس می‌کنند. این بازی می‌تواند همدلی و اعتمادبه‌نفس را در

دانش‌آموزان در هنگام قلدری تقویت کند (Yosep et al., 2023). مداخله دیگر یک برنامه مداخله پیشگیرانه مبتنی بر رسانه است که به مدت ۷ هفته با تمرکز اصلی آموزش بهداشت انجام می‌شود (Barkoukis et al., 2016). هر هفته پوسترهایی منتشر می‌شود و تبلیغات بهداشتی انجام می‌شود. پوسترها اطلاعاتی را در مورد رفتار آزار و اذیت سایبری و راه‌حل‌ها یا اقدامات مناسب ارائه می‌دهند. همچنین پوسترهایی از طریق اینترنت شامل اطلاعاتی در مورد اثرات منفی مزاحمت اینترنتی، استفاده صحیح از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی و رفتارهای مثبت در پیشگیری از مزاحمت سایبری توزیع شد. همچنین بحثی تعاملی در خصوص عادی‌سازی آزار و اذیت اینترنتی با تقویت نگرش و هنجارهای منفی نسبت به مزاحمت فضای مجازی و لزوم گزارش دهی موارد مزاحمت سایبری برگزار شد. ثابت شده است که این مداخله باعث کاهش بروز قلدری می‌شود و یک مازول در کاهش قلدری در نوجوانان وجود دارد (Yosep et al., 2023). برنامه‌های دیگری مانند مداخلات پیشگیرانه مبتنی بر رسانه ارائه می‌شود (Ang, 2016). مداخلات از راه دور مبتنی بر برنامه کاربردی برای قربانیان قلدری عملی و قابل قبول است و نتایج چنین مداخلاتی می‌تواند رفاه را افزایش دهد. مداخلات می‌توانند به کاهش افسردگی و اضطراب کمک کنند (Yosep et al., 2023). عمل کن! برنامه تاثیر موضوع اجتماعی آموزشی است که از طریق نمایش بسته‌بندی می‌شود (Agley J et al., 2021). شرکت کنندگان یک اجرای روان‌درام تعاملی و نیمه بداهه را به مدت یک ساعت اجرا می‌کنند. تسهیل‌کننده‌ها دستورالعمل‌هایی درباره مداخلات ارائه می‌دهند. این فعالیت شامل ۳ خط تصویری است که با بحث تعدیل‌شده بین تماشاگران و بازیگران همراه شده است و آخرین مورد در طول مداخله در شخصیت باقی خواهد ماند. نقش پرستار نظارت بر روند ساخت فیلم‌نامه‌های نمایشی و ارزیابی نتایج نمایشنامه نمایش داده شده توسط دانشجویان است. نمایشنامه‌ای که دانش‌آموزان بازی می‌کنند درباره قلدری و تاثیر قلدری است. ارائه یک پیام اخلاقی از طریق این نمایشنامه تلاشی برای جلوگیری از قلدری دانش‌آموزان است. نتایج مداخله نشان داد که در افزایش تاب‌آوری و کاهش مشکلات سلامت روان دانش‌آموزانی که قلدری را تجربه کرده‌اند، تاثیر معناداری دارد (Yosep et al., 2023). برنامه‌های دیگر، مانند برنامه ضد قلدری کیوا، طی ۱۰ هفته به مدت ۹۰ دقیقه در روز اجرا می‌شود (Krumbholz et al., 2016). برنامه‌های پیشگیری و مداخله از طریق سیستم‌های حمایتی اجتماعی و مدرسه‌ای اجرا می‌شود. فعالیت‌هایی که باید اجرا

شود آموزش و حرفه‌آموزی برای بهبود سیستم پشتیبانی است. مداخلات می‌تواند بروز قلدری را کاهش دهد (Yosep et al., 2023). مداخله سایبر پروگرام نسخه ۲ شامل ۱۹ جلسه است که در هر جلسه به مدت یک ساعت انجام می‌شود (Garaigordobil & Martinez, 2016). فعالیت‌های انجام شده شناسایی و مفهوم‌سازی مزاحمت سایبری، ارتقای تأثیر مزاحمت سایبری، توسعه راهبردهای مقابله‌ای برای پیشگیری و کاهش رفتار مزاحم سایبری و توسعه همدلی است. کاهش تعداد رفتارهای قلدری و زورگویی سایبری متحمل و/یا انجام شده (سطح قربانی شدن، اعمال، قربانی شدن پرخاشگرانه)؛ و (ب) افزایش ظرفیت برای همدلی (Mitchell et al., 2007). سایبر پروگرام نسخه ۲ برای جلوگیری و کاهش تأثیر منفی آزار و اذیت سایبری مؤثر است (Yosep et al., 2023). برنامه مداخله سایبری کانرد از طریق سه عنصر انجام می‌شود، یعنی تدوین برنامه درسی یادگیری در کاهش قلدری، جمع‌آوری اطلاعات و استفاده از اینترنت، و آموزش و توسعه راهبردهای پیشگیری از آزار سایبری (Del Rey et al., 2016). این برنامه به مدت ۳ ماه در هشت جلسه آموزشی با موضوع اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، مزایای استفاده از اینترنت، خطرات و اثرات منفی اینترنت و مشاوره در مورداستفاده از اینترنت انجام شد. در پایان جلسه، جلسه هم‌اندیشی جهت تعیین اثربخشی برنامه برگزار شد. ثابت شده است که برنامه مداخله سایبری کانرد در جلوگیری از قلدری و افزایش همدلی دانش‌آموزان مؤثر است (Yosep et al., 2023). مداخله درمان شناختی رفتاری متمرکز بر تروما شامل چهار مرحله به مدت ۱ تا ۲ ساعت است، یعنی آموزش سواد دیجیتال برای بارش مغزی، افزایش آگاهی و آموزش در مورد آزار اینترنتی، آموزش همدلی و تلاش برای غلبه بر مشکلات (Dorsey et al., 2014). این استراتژی در کاهش بروز و پیشگیری از قلدری در نوجوانان مؤثر بوده است (Yosep et al., 2023).

علاوه بر این برنامه‌های مختلف، فعالیت بدنی که با هم انجام می‌شود می‌تواند احساس نگرانی را برای دوستان افزایش دهد تا از قلدری دانش‌آموزان جلوگیری شود. یکی از روش‌هایی که می‌توان انجام داد مداخله مبتنی بر هنرهای رزمی است که به مدت ۱۰ هفته و به مدت ۵۰ دقیقه در هفته انجام می‌شود (Moore et al., 2019). مداخله با ارائه آموزش روانی با هدایت تسهیلگر در مورد هدف‌گذاری، خودپنداره و عزت‌نفس، شجاعت، تاب‌آوری، ارباب و فشار همسالان، مراقبت از خود و توجه به دیگران، ارزش‌ها، و

خوش‌بینی و امید آغاز شد. پرستاران با درمانگران فعالیت بدنی برای ارزیابی نتایج فعالیت درمانی انجام شده توسط دانشجویان همکاری می‌کنند. پرستاران در نظارت و ارزیابی فعالیت فیزیکی درمانی نقش دارند. در مرحله بعد شرکت کنندگان گرم می‌شوند (دویدن، فشار دادن و دراز کشیدن)، سپس شرکت کنندگان حرکات کششی یعنی کشش همسترینگ، کشش عضلات سه سر، کشش و کشش چهار سر ایستاده را انجام می‌دهند، در مرحله آخر شرکت کنندگان تمرینات رزمی شامل ایستادن، بلوک، مشت و لگد را انجام می‌دهند. این فعالیت به صورت گروهی انجام می‌شود، همچنین مجری در مورد معنای مراقبت از دوستان در حین فعالیت بدنی آموزش می‌دهد. این امر تأثیر مثبتی بر همدلی دانش‌آموزان دارد تا قلدری به دوستانشان کاهش یابد. نتایج مطالعه نشان داد که شرکت کنندگان پس از مداخله افزایش سلامت روانی را تجربه کردند (Yosep et al., 2023).

برنامه دیگر مداخله تغییر کل مدرسه است که به صورت آنلاین با همکاری مدرسه انجام می‌شود (Kutok et al., 2021). این مداخله بر فعالیت‌های آموزش هم‌تایان برای بهبود تاب‌آوری و مهارت‌های مقابله‌ای در مقابله با استرس تمرکز دارد. همچنین به دانش‌آموزان آموزش‌های مرتبط با قلدری داده می‌شود تا دیگر قلدری برای دانش‌آموزان تکرار نشود (Yosep et al., 2023). کل آموزش مداخله تغییر مدرسه به مدت دو سال برای یادگیری نحوه استفاده از شیوه‌های ترمیمی و شرکت در تمرین‌های تعاملی که بر افزایش همدلی و کاهش قلدری تمرکز دارد، انجام شد (Acosta et al., 2019). هر شرکت‌کننده به گروه‌های ۸ تا ۱۲ نفره تقسیم می‌شود، که توسط تسهیل‌کننده مؤسسه بین‌المللی شیوه‌های ترمیمی هدایت می‌شوند، در مورد طرح اجرای برنامه بحث می‌کنند و مشکلات را بر اساس آنچه در مدارس مربوط به آزار و اذیت سایبری اتفاق می‌افتد، حل می‌کنند (Grading et al., 2016). برنامه مداخله مدارس دوستدار سایبر با هدف خانواده‌ها و مدارس در ایجاد روابط اجتماعی دانش‌آموزان و حمایت از همسالان است (Yosep et al., 2023). رویه‌های مداخلات برای تدوین خط‌مشی‌ها و اجرای آن‌ها شامل ساکنین مدرسه می‌شود. همچنین به خانواده‌ها و مدارس در مورد رشد اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان آموزش داده شد. هدف همکاری با مدارس کاهش تأثیر آزار و اذیت سایبری بر قربانیان آزار اینترنتی است. این مداخله به مدت ۶ هفته انجام شد و ارزیابی آنلاین برای تعیین میزان رشد دانش‌آموزان خانواده و مدرسه انجام شد. این مداخله با مشاوره با قربانیان به عنوان تلاشی برای پذیرش رویدادهای

آسیب‌زا ناشی از آزار و اذیت سایبری انجام می‌شود (Yosep et al., 2023). مداخله برنامه مدرسه دوستدار سایبری فعالیتی است که به منظور بررسی سیاست‌های اجرا شده در مدارس، افزایش آگاهی دانش‌آموزان از حقوق و مسئولیت‌های دانش‌آموزان در استفاده از رسانه‌های اجتماعی و ارائه آموزش‌های پیشگیری از آزار اینترنتی به دانش‌آموزان و والدین انجام می‌شود (Cross et al., 2016). این برنامه به مدت ۶ ماه انجام می‌شود و در مراحل مربوط به پیشرفت فعالیت‌ها ارزیابی می‌شود. مداخله قلدری سایبری می‌تواند قربانی شدن سایبری را کاهش دهد (Yosep et al., 2023).

افزایش مهارت در دانش‌آموزان برای پیشگیری و کاهش اثرات منفی زورگویی سایبری مهم است. مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان عبارت‌اند از تاب‌آوری، حل مسئله و مقابله سازگار. آموزش‌هایی توسط پرستاران ارائه می‌شود تا دانش‌آموزان بتوانند بر اثرات منفی مزاحمت‌های اینترنتی غلبه کنند و بتوانند به دوستانی که مزاحمت‌های سایبری را تجربه می‌کنند کمک کنند. مطالعه قبلی نشان داده است که تاب‌آوری می‌تواند توانایی دانش‌آموزان را برای بهبودی از اثرات آسیب‌زا زورگویی سایبری بهبود بخشد (Tolentino & Suba, 2018). این آموزش مهارتی بر روی افراد متمرکز است بنابراین زمان زیادی می‌برد. آموزش انجام شده طی ۴ جلسه در بهبود سازگاری دانش‌آموزان معنی‌دار نبود. مطالعات دیگر همچنین نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌ها می‌تواند توانایی دانش‌آموزان را برای حل مستقل مسائل بهبود بخشد، اما دانش‌آموزان در مواجهه با عوامل استرس‌زا بر روی احساسات متمرکز می‌مانند (Huston et al., 2018). به‌طوری‌که اجرای مداخلات ارتقای مهارت مستلزم نظارت طولانی‌مدت و شدید پرستاران برای ارزیابی کاهش تأثیر آزارهای سایبری تجربه‌شده توسط دانش‌آموزان است (Silva et al., 2016).

پیشگیری از آزار سایبری با یک دوره الکترونیکی انجام می‌شود که اطلاعاتی در مورد آگاهی در مورد آزار و اذیت سایبری، نحوه کمک به قربانیان و خودکارآمدی برای مبارزه با آزار اینترنتی ارائه می‌دهد. همچنین به خانواده‌ها نحوه کنترل زمان در سایت‌های شبکه‌های اجتماعی و مشارکت قبلی در آزار و اذیت سایبری آموزش داده شد. برنامه TEI شامل ۹ جلسه است که هر جلسه ۱ ساعت در جلسه طول می‌کشد (Cascales et al., 2019). این برنامه به صورت آنلاین در رابطه با شناخت خود هیجانی، تنظیم هیجان، شایستگی اجتماعی و استفاده مثبت از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی انجام می‌شود. هدف از این مداخله پیشگیری

و کاهش بروز قلدری و آزار اینترنتی است. مداخلاتی برای خانواده‌ها انجام می‌شود تا بتوانند فرزندان خود را به رفتار هدایت کنند، به‌ویژه زمانی که در خانه هستند (Yosep et al., 2023). مداخله خانواده، مداخله با آموزش ارائه شده از طریق پاورپوینت است که شامل سه راهبرد اصلی در پیشگیری و مداخله از آزار و اذیت سایبری است، یعنی یادگیری نحوه برخورد با آزار و اذیت سایبری، جلوگیری از تکرار آن و اولین گام در بررسی موارد مزاحمت اینترنتی (Healy & Sanders, 2014). هدف از این مداخله کاهش بزه دیدگی سایبری و استرس در نوجوانان از طریق نقش والدین است. مداخله طی یک دوره ۴ تا ۸ هفته‌ای انجام شد. از خانواده‌ها دعوت شد تا در مورد تجربه آزار و اذیت اینترنتی و نحوه پذیرش تجربه آسیب‌زا بحث کنند. سپس پرستار و خانواده بهترین راه‌حل برای مقابله با وقوع زورگویی سایبری را مورد بحث و بررسی قرار دادند (Yosep et al., 2023).

پشتیبانی ویدیویی مبتنی بر پرونده مداخله‌ای برای کاهش تأثیر آزار و اذیت سایبری بر قربانیان در بین دانش‌آموزان است. به خانواده‌ها زمان داده می‌شود تا ویدیوهای سه تا هفت دقیقه‌ای را تماشا کنند که دلایل و خطرات آزار و اذیت اینترنتی را از طریق موارد معتبر نشان می‌دهد. مداخلات به شرکت‌کنندگان آنلاین ارائه شد. این مداخله شامل خانواده‌ها با ارائه دوره‌های آنلاین حاوی پیشنهادها در مورد آزار و اذیت اینترنتی بود. شرکت‌کنندگان همچنین نقش والدین را در برخورد با آزار و اذیت سایبری در نظر می‌گیرند. مداخله به مدت ۴ هفته و هر جلسه ۱ ساعت انجام شد. علاوه بر این، از والدین و فرزندان دعوت شد تا برای تعیین مشکلات و راه‌حل‌های مقابله با آزار و اذیت سایبری، به‌صورت آنلاین گفتگو کنند. از خانواده‌های شرکت‌کننده در مداخله خواسته شد تا یک مطالعه موردی در مورد مشکل آزار اینترنتی در دانش‌آموزان را تکمیل کنند.

اما به‌کارگیری این برنامه‌های مداخله‌ای ایجاد شده برای کاهش و جلوگیری از بروز قلدری سایبری سبب ایجاد تغییراتی در دانش‌آموزان، معلمان و والدین خواهد شد و برای آن‌ها شایستگی‌ها و توانمندی‌هایی ایجاد خواهد کرد. Yosep و همکاران (2023) ذکر کرده‌اند که قلدری به دلیل عدم آگاهی و همدلی افراد نسبت به یکدیگر رخ می‌دهد. بسیاری از برنامه‌های مداخله‌ای انجام شده برای جلوگیری و کاهش بروز قلدری سایبری گزارش کرده‌اند که ترویج و افزایش همدلی از دانش‌آموزان یکی از تغییراتی است که در آن‌ها ایجاد می‌شود (Yosep et al., 2023). مطابق با پژوهش Krumbholz و همکاران (2016)

دانش‌آموزانی که دانش و آگاهی بالایی در رابطه با قلدری و آزار و اذیت سایبری دارند نسبت به سایر دانش‌آموزان به میزان کمتری مورد قلدری سایبری قرار می‌گیرند. برنامه‌های مداخله‌ای و فعالیت‌های انجام شده توسط افراد مختلف برای حمایت و افزایش آگاهی صورت می‌گیرند (Chang et al., 2019؛ Fiddiana & Priambodo, 2022) و از این‌رو در طول انجام این مداخلات آگاهی دانش‌آموزان در رابطه با قلدری سایبری بسط می‌یابد. تاب‌آوری می‌تواند توانایی دانش‌آموزان را برای بهبود از اثرات قلدری سایبری افزایش دهد (Tolentino & Suba, 2018). تاب‌آوری مقاومت فردی است که در هنگام مقابله با عوامل استرس‌زا استفاده می‌شود (Van Nijenhuis et al., 2020). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که در نتیجه مداخلات تاب‌آوری دانش‌آموزان افزایش یافته است (Yosep et al., 2023). مهارت‌های حل مسئله از موارد مهم و مورد نیاز برای کنار آمدن با تجربه سخت و آسیب‌زای قلدری سایبری است و می‌تواند به قربانیان در یافتن راه‌حل‌هایی برای کاهش استرس مفید و مؤثر باشد (Yosep et al., 2023). پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که قربانیان برای یافتن راه‌حل مشکلی که با آن روبرو می‌شوند، به مهارت‌های مداخلات انجام شده سبب افزایش مهارت حل مسئله در دانش‌آموزان می‌شود (Yosep et al., 2023).

یادگیری مهارت‌های مقابله‌ای در بهبود توانایی دانش‌آموزان برای کاهش اثرات آسیب‌زای قلدری سایبری تأثیرگذار است (Midgett et al., 2018) از این‌رو در مداخلات انجام شده مقابله سازگار به دانش‌آموزان آموخته می‌شود تا به صورت مؤثرتری با حوادث قلدری سایبری برخورد کنند (Yosep et al., 2023) توسعه و ارتقای مهارت‌های دانش‌آموزان نیز یک امر مهم در کاهش تأثیر منفی قلدری سایبری است (Van Nijenhuis et al., 2020). برنامه‌های مداخله‌ای و سایر روش‌های به کار رفته نشان داده‌اند که در طول انجام این مداخلات مهارت‌های اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان توسعه می‌یابد (Yosep et al., 2023). پژوهش انجام شده توسط Tsitsika و همکاران (2016) نشان می‌دهد که در صورتی که اعتماد به نفس دانش‌آموزان افزایش یابد، خودشان می‌توانند از تأثیر قلدری سایبری جلوگیری کنند و پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهند که مداخلات می‌توانند عزت نفس قربانیان قلدری سایبری را افزایش دهند. یکی دیگر از دلایل بروز قلدری عدم بهره‌وری دانش‌آموزان در انجام فعالیت‌ها است و مداخلات انجام شده می‌توانند در افزایش بهره‌وری دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند و تمایل آن‌ها را برای همکاری و شرکت در

فعالیت‌ها افزایش دهند. برنامه‌هایی که توسط پژوهشگران که به‌منظور کاهش قلدری سایبری انجام شدند نشان دادند که در طول انجام این برنامه‌ها رشد شخصیتی دانش‌آموزان ارتقا یافت (Aizenkot & Rosenbaum, 2020) و مقابله فعالانه آن‌ها نیز افزایش پیدا کرد (Guarini et al., 2019). علاوه بر دانش‌آموزان، آگاهی معلمان و والدین نیز می‌تواند نقش مهمی در جلوگیری از بروز قلدری سایبری داشته باشد (Barkoukis et al., 2016; Leraya et al., 2013) و به نظر می‌رسد مداخلات انجام شده همچنین نقش بی‌سار مهمی در افزایش آگاهی و دانش والدین دارند (Leung et al., 2019).

اما تمام مداخلاتی که توسط افراد به‌صورت مستقیم یا با اجرای برنامه‌های گوناگون در راستای قلدری سایبری انجام شدند در نهایت منجر به نتایج و پیامدهای مثبت در رابطه با این موضوع خواهند شد.

با توجه به همه جوانب موردنظر از نظر پیش‌بینی، فرایندی و پیامدی برای پیشگیری از قلدری سایبری می‌توان گفت برای جلوگیری از قربانی شدن دانش‌آموزان باید خود آنان محور همه برنامه‌ها قرار گیرند و تمام برنامه‌ها و فعالیت‌ها و حمایت‌ها در جهت ارتقاء شایستگی‌های آنان و اعتماد به نفس و آگاهی بخشی به آنان در جهت شناخت کامل انواع قلدری سایبری و شیوه‌های اعمال آن و همچنین شیوه‌های جلوگیری یا مقاومت در مقابل این قلدری‌ها است. توصیه می‌شود با رویکردی فراکنشی، پیش از بروز مشکلات این‌چنینی برای دانش‌آموزان و پیامدهای روانی منتج از آن، دانش‌آموزان آمادگی روانی و علمی و فناورانه لازم را کسب نمایند.

فرایندها

برنامه‌های مداخله‌ای ایجادشده برای کاهش و جلوگیری از بروز قلدری سایبری سبب ایجاد تغییراتی در دانش‌آموزان، معلمان و والدین شدند و برای آن‌ها شایستگی‌ها و توانمندی‌هایی ایجاد کردند.

Yosep و همکاران (2023) ذکر کرده‌اند که قلدری به دلیل عدم آگاهی و همدلی افراد نسبت به یکدیگر رخ می‌دهد. بسیاری از برنامه‌های مداخله‌ای انجام شده برای جلوگیری و کاهش بروز قلدری سایبری گزارش کرده‌اند که ترویج و افزایش همدلی از دانش‌آموزان یکی از تغییراتی است که در آن‌ها ایجاد می‌شود (Yosep et al., 2023). مطابق با پژوهش Krumbholz و همکاران (2016) دانش‌آموزانی که دانش و آگاهی بالایی در رابطه با

قلدری و آزار و اذیت سایبری دارند نسبت به سایر دانش آموزان به میزان کمتری مورد قلدری سایبری قرار می گیرند. برنامه های مداخله ای و فعالیت های انجام شده توسط افراد مختلف برای حمایت و افزایش آگاهی صورت می گیرند (Chang et al., 2019؛ Fiddiana & Priambodo, 2022) و از این رو در طول انجام این مداخلات آگاهی دانش آموزان در رابطه با قلدری سایبری بسط می یابد.

تاب آوری می تواند توانایی دانش آموزان را برای بهبود از اثرات قلدری سایبری افزایش دهد (Tolentino & Suba, 2018). تاب آوری مقاومت فردی است که در هنگام مقابله با عوامل استرس زا استفاده می شود (Van Nijenhuis et al., 2020). پژوهش ها نشان داده اند که در نتیجه مداخلات تاب آوری دانش آموزان افزایش یافته است (Yosep et al., 2023). مهارت های حل مسئله از موارد مهم و مورد نیاز برای کنار آمدن با تجربه سخت و آسیب زای قلدری سایبری است و می تواند به قربانیان در یافتن راه حل هایی برای کاهش استرس مفید و مؤثر باشد (Yosep et al., 2023). پژوهش های پیشین نشان داده اند که قربانیان برای یافتن راه حل مشکلی که با آن روبرو می شوند، به مهارت های مداخلات انجام شده سبب افزایش مهارت حل مسئله در دانش آموزان می شود (Yosep et al., 2023).

یادگیری مهارت های مقابله ای در بهبود توانایی دانش آموزان برای کاهش اثرات آسیب زای قلدری سایبری تأثیر گذار است (Midgett et al., 2018) از این رو در مداخلات انجام شده مقابله سازگار به دانش آموزان آموخته می شود تا به صورت مؤثرتری با حوادث قلدری سایبری برخورد کنند (Yosep et al., 2023) توسعه و ارتقای مهارت های دانش آموزان نیز یک امر مهم در کاهش تأثیر منفی قلدری سایبری است (Van Nijenhuis et al., 2020) برنامه های مداخله ای و سایر روش های به کار رفته نشان داده اند که در طول انجام این مداخلات مهارت های اجتماعی و عاطفی دانش آموزان توسعه می یابد (Yosep et al., 2023).

پژوهش انجام شده توسط Tsitsika و همکاران (2016) نشان می دهد که در صورتی که اعتماد به نفس دانش آموزان افزایش یابد، خودشان می توانند از تأثیر قلدری سایبری جلوگیری کنند و پژوهش های انجام شده نشان می دهند که مداخلات می توانند عزت نفس قربانیان قلدری سایبری را افزایش دهند (Fiddiana & Priambodo, 2022؛ Yosep et al., 2023).

Yosep و همکاران (2023) همچنین در پژوهشی بیان کرده‌اند که یکی دیگر از دلایل بروز قلدری عدم بهره‌وری دانش‌آموزان در انجام فعالیت‌ها است و مداخلات انجام شده می‌توانند در افزایش بهره‌وری دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند و تمایل آن‌ها را برای همکاری و شرکت در فعالیت‌ها افزایش دهند. برنامه‌هایی که توسط پژوهشگران که به‌منظور کاهش قلدری سایبری انجام شدند نشان دادند که در طول انجام این برنامه‌ها رشد شخصیتی دانش‌آموزان ارتقا یافت (Aizenkot & Rosenbaum, 2020) و مقابله فعالانه آن‌ها نیز افزایش پیدا کرد (Guarini et al., 2019).

علاوه بر دانش‌آموزان، آگاهی معلمان و والدین نیز می‌تواند نقش مهمی در جلوگیری از بروز قلدری سایبری داشته باشد (Barkoukis et al., 2016؛ Lereya et al., 2013) و به نظر می‌رسد مداخلات انجام شده همچنین نقش بی‌سار مهمی در افزایش آگاهی و دانش والدین دارند (Leung et al., 2019).

پیامدها

تمام مداخلاتی که توسط افراد به‌صورت مستقیم یا با اجرای برنامه‌های گوناگون در راستای قلدری سایبری انجام شدند درنهایت منجر به نتایج و عواقبی مثبت در رابطه با این موضوع شدند. پژوهش بسیاری نشان داده‌اند که این برنامه‌ها سبب کاهش ناراحتی عاطفی دانش‌آموزان (Healy & Sanders, 2014؛ Yosep et al., 2023) و بهبود سلامت روان و رفاه آن‌ها (Diaz-Caneja et al., 2021؛ Shinde et al., 2020) شده‌اند.

علاوه بر این موارد با اجرای مداخلات کارآمد علائم اختلال پس از سانحه (Durbeej et al., 2021؛ Yosep et al., 2023) و علائم مربوط با قلدری سایبری در قربانیان (Leung et al., 2019؛ Yosep et al., 2023) کاهش می‌یابد و همچنین یک محیط حمایتی برای حمایت از قربانیان قلدری سایبری ایجاد شد (Aboujaoude et al., 2015؛ Yosep et al., 2023؛ Kutok et al., 2021) و حمایت اجتماعی از قربانیان نیز بهبود یافت (Krumholz et al., 2016؛ Yosep et al., 2023).

درنهایت بروز موارد قلدری سایبری (Muller et al., 2018؛ Roberto et al., 2017؛ Ortiz et al., 2018؛ Van Niejenhuis et al., 2020)، تأثیر قلدری سایبری (Akbulut et al., 2014؛ Yosep et al., 2023؛ Cross et al., 2016؛ Muller et al., 2018؛ Ortiz et al., 2018)

(2018) و قربانی شدن در این حوادث (Acosta et al., 2016; Garaigordobil & Martinez, 2016) به طرز چشمگیری کاهش می‌یابد. (Lan et al., 2022; Ang, 2016; al., 2019)

بدیهی است که اینترنت و فناوری موبایل به بخشی از زندگی روزمره جوانان تبدیل شده است، به‌ویژه از زمان ورود گوشی‌های هوشمند. جوانان بیش از هر زمان دیگری به اینترنت متصل هستند و به‌صورت آنلاین ارتباط برقرار می‌کنند که خطر مواجهه دانش‌آموزان با یک حادثه سایبری ناخوشایند به‌طور قابل‌توجهی افزایش یافته است. به‌طور کلی، سوءاستفاده فراگیر بودن خطرات آنلاین بر اهمیت تمرکز بر برنامه‌ها/استراتژی‌های پیشگیرانه و مداخله‌ای برای همه کودکان و جوانان تأکید می‌کند، زیرا نگرانی‌های اجتناب‌ناپذیری از فعالیت آنلاین حتی برای آن دسته از کودکان و جوانانی که معمولاً آسیب‌پذیر محسوب نمی‌شوند وجود دارد. علاوه بر این، نیاز شدیدی به توسعه و ارزیابی مداخلات با آن دسته از کودکان و جوانانی که آسیب‌پذیرتر هستند و خطر بیشتری را تجربه می‌کنند، وجود دارد، زیرا این بررسی هیچ‌گونه ارزیابی‌های موجود را پیدا نکرد. اگرچه دانش بالینی کمی در این زمینه به نظر می‌رسد، ماهیت رو به رشد این پدیده توجه بیشتری را می‌طلبد. نکته نگران‌کننده آن است که تعداد کمی از دانش‌آموزان تجربیات خود را از حوادث سایبری ناخوشایند برای کارکنان مدرسه فاش می‌کنند

با توجه به موارد بالا و بر اساس یافته‌های این پژوهش، نیاز است که موانعی که مانع از گزارش دادن این رویدادها توسط دانش‌آموزان می‌شوند، برطرف شوند. همچنین مشخص شد که دانش‌آموزان باید به طیف متنوعی از مسیرهای گزارش دهی قلدری سایبری دسترسی داشته باشند تا امنیت آنان را تضمین نماید. اهمیت ارتقای سطح ابتکارات ضد قلدری سایبری در بین دانش‌آموزان، والدین، دبیران و مشاوران نیز مورد تأکید است تا بتوان به یک رویکرد کلی مدرسه برای پیشگیری و مدیریت همه اشکال قلدری سایبری دست یافت.

والدین، دبیران، مشاوران، مدیران و کارکنان مدارس باید راه‌هایی را که آزار و اذیت سایبری با سایر اشکال قلدری متفاوت است، تشخیص دهند و آن را در نحوه واکنش خود به آن منعکس کنند. مدیریت حوادث آزار و اذیت سایبری به‌طور بالقوه برای کودکان و جوانان پیچیده‌تر است. این به این دلیل است که آن‌ها هنوز در تلاش برای ایجاد قوانین اجتماعی دنیای آنلاین هستند و بنابراین، فاقد مهارت‌های ارزیابی انتقادی هستند تا بتوانند اطلاعات دریافتی را تفسیر کنند یا در مورد نحوه رفتار آنلاین قضاوت کنند؛ بنابراین، تشریح

اهمیت روابط بین فردی با کیفیت و برجسته کردن تفاوت بین روابط در دنیای واقعی و مجازی برای دانش‌آموزان مهم است. فراهم کردن فرصت‌هایی برای جوانان برای مشارکت در گفتگوی باز در مورد روابط همسالان، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا در مورد مسائل اخلاقی درباره موضوعات خاص بحث کنند، حقوق خود را در رابطه با قلدری شناسایی کنند و یاد بگیرند که چگونه تعارض‌های بین فردی خود را مدیریت کنند.

روانشناسان تربیتی نیز همراه با کارکنان مدارس که در آن کار می‌کنند، به سمت ارتقای رشد و رفاه سالم کودکان و نوجوانان سوق داده می‌شوند، به گونه‌ای که احتمال هرگونه قلدری سایبری و اثرات آن را کمتر نمایند. پرورش هویت مثبت که شامل حساسیت اخلاقی و خودکارآمدی است، همراه با دانش مهارت‌های مداخله مؤثر و عملی، امید است به دانش‌آموزان کمک کند تا مهارت‌های خودتعیین‌گری خود را در تصمیم‌گیری معقول و اتخاذ موضع‌های طرفدار اجتماعی در برابر همه اشکال قلدری به کار گیرند.

اما پژوهش حاضر محدودیت‌هایی را نیز داشته است که از کنترل پژوهشگران خارج بوده است. محدودیت اصلی پژوهش مربوط به استراتژی انتخاب منابع اطلاعاتی است با وجود تلاش برای طراحی مدلی جامع که همه پیشایندها، فرایندها و پیامدهای پیشگیری قلدری سایبری را در سطح ملی و بین‌المللی بررسی نماید، مقالات با ارزشی در این حوزه وجود داشتند که به دلیل هزینه بالا و یا عدم دسترسی به متن کامل آن در مقاله حاضر مدنظر قرار نگرفتند. همچنین امکان خرید برخی از این نرم‌افزارهای کاربردی و بسیار مؤثر ذکر شده در این مدل، با توجه به هزینه بسیار بالا امکان‌پذیر نیست. در نتیجه به نظر می‌رسد برای کاربردی کردن این مدل در ایران توجه به این موارد ضروری است.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌گردد که والدین، مدارس، و سایت‌های شبکه‌های اجتماعی، که همه ذینفعان مهمی در پیشگیری از قلدری سایبری هستند. از این رو، به همکاری آن‌ها نیاز است. سیاست‌ها باید در مدرسه وجود داشته باشد و مدرسه باید والدین را در هنگام بروز مشکل قلدری سایبری فرزندان‌شان درگیر نماید. در این میان، والدین موظف به وضع و اجرای قوانین در خانه هستند. چنین کار مشترکی برای حل مؤثر مشکل قلدری سایبری ضروری است. علاوه بر این، اهمیت آموزش والدین، مراقبان و معلمان در مورد خطرات بالقوه مرتبط با فعالیت‌های آنلاین باید تأکید شود. والدین باید در مورد فناوری اطلاعات و مهارت بیشتری کسب کنند و نیاز به درک بیشتر در مورد فرصت‌ها و

خطرات ارائه شده توسط اینترنت دارند. والدین و سایر بزرگسالان مهم در زندگی کودکان نیز به استراتژی‌های مؤثری برای تعامل با فرزندان خود در مورد فعالیت آنلاین نیاز دارند. ابتکارات آموزشی برای والدین باید شامل درک زمینه‌ای از اهمیت فناوری در زندگی کودکان و جوانان باشد تا درک درستی از پیچیدگی رفتار مخاطره‌آمیز آنلاین داشته باشند. اگرچه کنترل‌های سخت‌گیرانه‌تر بر فناوری و تنبیه‌های سخت‌گیرانه‌تر به عنوان راه حل نگاه می‌کردند، راه مؤثرتر در درازمدت این است که بزرگسالان در خانه و مدرسه الگوی رفتاری مناسب قرار دهند و فرصت‌هایی را فراهم کنند. گفت‌وگو با دانش‌آموزان و تدوین برنامه‌های درسی مدارس در این زمینه. نتایج نشان‌دهنده نیاز به همکاری بین دانش‌آموزان، والدین و مربیان است.

همچنین، پژوهش‌های بیشتری برای کشف ارتباط بین تولید دانش ایمنی اینترنت و رفتار آنلاین پرخطر ضروری است. درحالی‌که تحقیقاتی که می‌تواند به وضوح تأثیر مداخلات روانی آموزشی بر دانش ایمنی اینترنت را مشخص کند، مهم است، ارتباط بین مداخلات آموزشی روانی و تغییر رفتار آنلاین پرخطر همچنان نامشخص است. تحقیقات بیشتر همچنین برای بررسی تأثیر این اشکال مداخلات بر کودکان سنین پایین‌تر و همچنین جوانان ضروری است، علاوه بر این، تحقیقاتی که به بررسی استفاده از مداخلات فناوری با کودکان و جوانان می‌پردازد نیز برای کشف فرصت‌هایی برای کاهش خطر از طریق فیلتر کردن نرم‌افزار و مسدود کردن برنامه‌ها ضروری است. درنهایت، تحقیقاتی که استراتژی‌های ضد قلدری را با تمرکز بیشتر بر قلدری سایبری بررسی می‌کند، برای بررسی فرصت‌های کاهش قلدری سایبری در بین کودکان و نوجوانان حیاتی است.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: طرح کلی پژوهش، روش‌شناسی و تحلیل و نویسنده دوم نگارش مقدمه و پیشینه و بحث و نتیجه‌گیری

تعارض منافع

تعارض منافی بین نویسندگان وجود ندارد.

منابع

یوسفی، مریم، عصاره، علیرضا، و حسینی خواه علی. (۱۳۹۵). ماهیت و دلالت یادگیری مبتنی بر پروژه در گستره برنامه درسی. *مطالعات برنامه درسی*، ۱۱(۴۲)، ۹۵-۱۳۴.

References

- Abaido, G. M. (2020). Cyberbullying on social media platforms among university students in the United Arab Emirates. *International journal of adolescence and youth*, 25(1), 407-420. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1669059>.
- Aboujaoude, E., Savage, M. W., Starcevic, V., & Salame, W. O. (2015). Cyberbullying: Review of an old problem gone viral. *Journal of adolescent health*, 57(1), 10-18. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2015.04.011>.
- Acosta, J., Chinman, M., Ebener, P., Malone, P. S., Phillips, A., & Wilks, A. (2019). Evaluation of a whole-school change intervention: Findings from a two-year cluster-randomized trial of the restorative practices intervention. *Journal of Youth and Adolescence*, 48, 876-890. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01013-2>.
- Agley, J., Jun, M., Eldridge, L., Agley, D. L., Xiao, Y., Sussman, S., ... & Gassman, R. (2021). Effects of ACT Out! social issue theater on social-emotional competence and bullying in youth and adolescents: Cluster randomized controlled trial. *JMIR mental health*, 8(1), e25860. <https://doi.org/10.2196/25860>.
- Ahtola, A., Haataja, A., Kärnä, A., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2013). Implementation of anti-bullying lessons in primary classrooms: how important is head teacher support?. *Educational research*, 55(4), 376-392. <https://doi.org/10.1080/00131881.2013.844941>.
- Aizenkot, D., & Kashy-Rosenbaum, G. (2020). The effectiveness of safe surfing, an anti-cyberbullying intervention program in reducing online and offline bullying and improving perceived popularity and self-esteem. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 14(3). <https://doi.org/10.5817/CP2020-3-6>.
- Akbulut, Y. (2014). Effect of case-based video support on cyberbullying awareness. *Australian Educational Computing*, 29(1).
- Ang, R. P. (2016). Cyberbullying: Its prevention and intervention strategies. *Child safety, welfare and well-being: Issues and challenges*, 25-38. https://doi.org/10.1007/978-81-322-2425-9_3.
- Arigo, D., Pagoto, S., Carter-Harris, L., Lillie, S. E., & Nebeker, C. (2018). Using social media for health research: Methodological and ethical considerations for recruitment and intervention delivery. *Digital health*, 4, 2055207618771757. <https://doi.org/10.1177/2055207618771757>.
- Baldry, A. C., Sorrentino, A., & Farrington, D. P. (2019). Cyberbullying and cybervictimization versus parental supervision, monitoring and control of adolescents' online activities. *Children and Youth Services Review*, 96, 302-307. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.058>.
- Barkoukis, V., Lazuras, L., Ourda, D., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Tackling psychosocial risk factors for adolescent cyberbullying: Evidence from a school-based intervention. *Aggressive behavior*, 42(2), 114-122. <https://doi.org/10.1002/ab.21625>.

- Bondas, T., & Hall, E. O. (2007). Challenges in approaching metasynthesis research. *Qualitative health research*, 17(1), 113-121. <https://doi.org/10.1177/1049732306295879>.
- Bonell, C., Allen, E., Warren, E., McGowan, J., Bevilacqua, L., Jamal, F., ... & Viner, R. M. (2018). Effects of the Learning Together intervention on bullying and aggression in English secondary schools (INCLUSIVE): a cluster randomised controlled trial. *The Lancet*, 392(10163), 2452-2464.
- Bonell, C., Dodd, M., Allen, E., Bevilacqua, L., McGowan, J., Opondo, C., ... & Viner, R. M. (2020). Broader impacts of an intervention to transform school environments on student behaviour and school functioning: post hoc analyses from the INCLUSIVE cluster randomised controlled trial. *BMJ open*, 10(5), e031589. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-031589>.
- Burke-Garcia, A., Johnson-Turbes, A., Mitchell, E. W., Vallery Verlenden, J. M., Puddy, R., Mercado, M. C., ... & Tolbert, E. (2021). How right now? Supporting mental health and resilience amid COVID-19. *Traumatology*, 27(4), 399. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/trm0000322>.
- Cénat, J. M., Smith, K., Hébert, M., & Derivois, D. (2019). Cybervictimization and suicidality among French undergraduate Students: A mediation model. *Journal of affective disorders*, 249, 90-95. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.02.026>.
- Chang, Q., Xing, J., Ho, R. T., & Yip, P. S. (2019). Cyberbullying and suicide ideation among Hong Kong adolescents: The mitigating effects of life satisfaction with family, classmates and academic results. *Psychiatry research*, 274, 269-273. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2019.02.054>.
- Chaux, E., Velásquez, A. M., Schultze-Krumbholz, A., & Scheithauer, H. (2016). Effects of the cyberbullying prevention program media heroes (Medienhelden) on traditional bullying. *Aggressive behavior*, 42(2), 157-165. <https://doi.org/10.1002/ab.21637>.
- Cross, D., Lester, L., & Barnes, A. (2015). A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimisation. *International journal of public health*, 60, 207-217. <https://doi.org/10.1007/s00038-015-0655-1>.
- Cross, D., Shaw, T., Hadwen, K., Cardoso, P., Slee, P., Roberts, C., ... & Barnes, A. (2016). Longitudinal impact of the Cyber Friendly Schools program on adolescents' cyberbullying behavior. *Aggressive behavior*, 42(2), 166-180. <https://doi.org/10.1002/ab.21609>.
- Da Silva, J. L., De Oliveira, W. A., Braga, I. F., Farias, M. S., da Silva Lizzi, E. A., Gonçalves, M. F. C., ... & Silva, M. A. I. (2016). The effects of a skill-based intervention for victims of bullying in Brazil. *International journal of environmental research and public health*, 13(11), 1042. <https://doi.org/10.3390/ijerph13111042>.
- Del Rey, R., Casas, J. A., & Ortega, R. (2016). Impact of the ConRed program on different cyberbullying roles. *Aggressive behavior*, 42(2), 123-135. <https://doi.org/10.1002/ab.21608>.
- Díaz-Caneja, C. M., Martín-Babarro, J., Abregú-Crespo, R., Huete-Diego, M. Á., Giménez-Dasí, M., Serrano-Marugán, I., & Arango, C. (2021). Efficacy of a web-enabled, school-based, preventative intervention to reduce bullying and improve mental health in children and adolescents: study protocol for a cluster randomized controlled trial. *Frontiers in Pediatrics*, 9, 628984. <https://doi.org/10.3389/fped.2021.628984>.
- Diehle, J., Opmeer, B. C., Boer, F., Mannarino, A. P., & Lindauer, R. J. (2015). Trauma-focused cognitive behavioral therapy or eye movement

- desensitization and reprocessing: What works in children with posttraumatic stress symptoms? A randomized controlled trial. *European child & adolescent psychiatry*, 24, 227-236. <https://doi.org/10.1007/s00787-014-0572-5>.
- Dorsey, S., Pullmann, M. D., Berliner, L., Koschmann, E., McKay, M., & Deblinger, E. (2014). Engaging foster parents in treatment: A randomized trial of supplementing trauma-focused cognitive behavioral therapy with evidence-based engagement strategies. *Child abuse & neglect*, 38(9), 1508-1520. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.03.020>.
- Doty, J., Gabrielli, J., Abraczinskas, M., Girón, K., Yourell, J., & Stormshak, E. (2022). Parent-based prevention of bullying and cyberbullying during COVID-19 social distancing: A pilot intervention using the MOST framework. *Journal of Prevention*, 43(5), 719-734. <https://doi.org/10.1007/s10935-022-00696-x>.
- Durbée, N., McDiarmid, S., Sarkadi, A., Feldman, I., Punamäki, R. L., Kankaanpää, R., ... & Osman, F. (2021). Evaluation of a school-based intervention to promote mental health of refugee youth in Sweden (The RefugeesWellSchool Trial): study protocol for a cluster randomized controlled trial. *Trials*, 22(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s13063-020-04995-8>.
- Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M., & Patton, D. (2017). Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and violent behavior*, 35, 62-72. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.004>.
- Espelage, D. L., & Hong, J. S. (2017). Cyberbullying prevention and intervention efforts: Current knowledge and future directions. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 62(6), 374-380. <https://doi.org/10.1177/0706743716684793>.
- Estrada-Vidal, L. I., Epelde-Larrañaga, A., & Chacón-Borrego, F. (2022). Predictive model of the factors involved in cyberbullying of adolescent victims. *Frontiers in psychology*, 12, 798926. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.798926>.
- Evangelio, C., Rodriguez-Gonzalez, P., Fernandez-Rio, J., & Gonzalez-Villora, S. (2022). Cyberbullying in elementary and middle school students: A systematic review. *Computers & Education*, 176, 104356. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104356>.
- Evans, C. B., Fraser, M. W., & Cotter, K. L. (2014). The effectiveness of school-based bullying prevention programs: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 19(5), 532-544. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.07.004>.
- Ferrer-Cascales, R., Albaladejo-Blázquez, N., Sánchez-SanSegundo, M., Portilla-Tamarit, I., Lordan, O., & Ruiz-Robledillo, N. (2019). Effectiveness of the TEI program for bullying and cyberbullying reduction and school climate improvement. *International journal of environmental research and public health*, 16(4), 580. <https://doi.org/10.3390/ijerph16040580>.
- Fiddiana, N., & Priyambodo, A. B. (2022). The correlation between self-control and cyberbullying at private high school X in Bogor. *KnE Social Sciences*, 255-266. <https://doi.org/10.18502/kss.v7i1.10216>.
- Finfgeld-Connett, D. (2018). *A guide to qualitative meta-synthesis* (Vol. 10). New York, NY, USA:: Routledge.
- Garaigordobil, M., & Martínez-Valderrey, V. (2015). Effects of Cyberprogram 2.0 on "face-to-face" bullying, cyberbullying, and empathy. *Psicothema*, 45-51.
- Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., Ortega-Ruiz, R., & Del Rey, R. (2018). Parenting practices as risk or preventive factors for adolescent involvement in cyberbullying: Contribution of children and parent gender. *International journal of environmental research and public health*, 15(12), 2664. <https://doi.org/10.3390/ijerph15122664>.

- Gradinger, P., Yanagida, T., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2016). Effectiveness and sustainability of the ViSC Social Competence Program to prevent cyberbullying and cyber-victimization: Class and individual level moderators. *Aggressive behavior*, 42(2), 181-193. <https://doi.org/10.1002/ab.21631>.
- Guarini, A., Menabò, L., Menin, D., Mameli, C., Skrzypiec, G., Slee, P., & Brighi, A. (2020). The PEACE pack program in Italian high schools: An intervention for victims of bullying. *International journal of environmental research and public health*, 17(14), 5162. <https://doi.org/10.3390/ijerph17145162>
- Guarini, A., Menin, D., Menabò, L., & Brighi, A. (2019). RPC teacher-based program for improving coping strategies to deal with cyberbullying. *International journal of environmental research and public health*, 16(6), 948. <https://doi.org/10.3390/ijerph16060948>.
- Hamm, M. P., Newton, A. S., Chisholm, A., Shulhan, J., Milne, A., Sundar, P., ... & Hartling, L. (2015). Prevalence and effect of cyberbullying on children and young people: A scoping review of social media studies. *JAMA pediatrics*, 169(8), 770-777. doi:10.1001/jamapediatrics.2015.0944.
- Hatzenbuehler, M. L., Schwab-Reese, L., Ranapurwala, S. I., Hertz, M. F., & Ramirez, M. R. (2015). Associations between antibullying policies and bullying in 25 states. *JAMA pediatrics*, 169(10), e152411-e152411. doi:10.1001/jamapediatrics.2015.2411.
- Healy, K. L., & Sanders, M. R. (2014). Randomized controlled trial of a family intervention for children bullied by peers. *Behavior therapy*, 45(6), 760-777. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2014.06.001>.
- Helfrich, E. L., Doty, J. L., Su, Y. W., Yourell, J. L., & Gabrielli, J. (2020). Parental views on preventing and minimizing negative effects of cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 118, 105377. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105377>.
- Hutson, E., Kelly, S., & Militello, L. K. (2018). Systematic review of cyberbullying interventions for youth and parents with implications for evidence-based practice. *Worldviews on evidence-based nursing*, 15(1), 72-79. <https://doi.org/10.1111/wvn.12257>.
- Hwang, E., & Shin, S. (2018). Characteristics of nursing students with high levels of academic resilience: A cross-sectional study. *Nurse education today*, 71, 54-59. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.09.011>.
- Khine, A. T., Saw, Y. M., Htut, Z. Y., Khaing, C. T., Soe, H. Z., Swe, K. K., ... & Hamajima, N. (2020). Assessing risk factors and impact of cyberbullying victimization among university students in Myanmar: A cross-sectional study. *PloS one*, 15(1), e0227051. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227051>.
- Kutok, E. R., Dunsiger, S., Patena, J. V., Nugent, N. R., Riese, A., Rosen, R. K., & Ranney, M. L. (2021). A cyberbullying media-based prevention intervention for adolescents on Instagram: pilot randomized controlled trial. *JMIR Mental Health*, 8(9), e26029. <https://doi.org/10.2196/26029>.
- Kwan, I., Dickson, K., Richardson, M., MacDowall, W., Burchett, H., Stansfield, C., ... & Thomas, J. (2020). Cyberbullying and children and young people's mental health: a systematic map of systematic reviews. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(2), 72-82. <https://doi.org/10.1089/cyber.2019.0370>.
- Lamela, D., Jongenelen, I., Pinto, R., Levendosky, A., Greene, C. A., Chan, G., ... & Katz, L. F. (2021). Understanding the emotional impact of domestic violence on young children. *Child Abuse Negl*, 31(5), 2052.
- Lan, M., Law, N., & Pan, Q. (2022). Effectiveness of anti-cyberbullying educational programs: A socio-ecologically grounded systematic review and meta-

- analysis. *Computers in Human Behavior*, 130, 107200. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107200>.
- Lereya, S. T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child abuse & neglect*, 37(12), 1091-1108. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.03.001>.
- Leung, A. N. M., Wong, N., & Farver, J. M. (2019). Testing the effectiveness of an e-course to combat cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(9), 569-577. <https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0609>.
- Ludvigsen, M. S., Hall, E. O., Meyer, G., Fegran, L., Aagaard, H., & Uhrenfeldt, L. (2016). Using Sandelowski and Barroso's meta-synthesis method in advancing qualitative evidence. *Qualitative health research*, 26(3), 320-329. <https://doi.org/10.1177/1049732315576493>.
- Mallik, C. I., & Radwan, R. B. (2020). Adolescent victims of cyberbullying in Bangladesh-prevalence and relationship with psychiatric disorders. *Asian journal of psychiatry*, 48, 101893. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2019.101893>.
- Martin-Criado, J. M., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., & Del Rey, R. (2021). Supervisión parental y víctimas de ciberbullying: influencia del uso de redes sociales y la extimidad online. *Revista de Psicodidáctica*, 26(2), 161-168. <https://doi.org/10.1016/j.psicod.2020.12.005>.
- Martinez, I., Garcia, F., Veiga, F., Garcia, O. F., Rodrigues, Y., & Serra, E. (2020). Parenting styles, internalization of values and self-esteem: A cross-cultural study in Spain, Portugal and Brazil. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 2370. <https://doi.org/10.3390/ijerph17072370>.
- McKelvey, L. M., Edge, N. C., Mesman, G. R., Whiteside-Mansell, L., & Bradley, R. H. (2018). Adverse experiences in infancy and toddlerhood: Relations to adaptive behavior and academic status in middle childhood. *Child abuse & neglect*, 82, 168-177. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.05.026>.
- Midgett, A., Doumas, D. M., & Hausheer, R. (2023). Development of a teacher module for a brief, bystander bullying intervention for middle schools: perspectives from school personnel. *Contemporary School Psychology*, 27(3), 491-504. <https://doi.org/10.1007/s40688-022-00413-9>.
- Midgett, A., Doumas, D. M., Johnston, A., Trull, R., & Miller, R. (2018). Rethinking bullying interventions for high school students: A qualitative study. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 4(2), 146-163. <https://doi.org/10.1080/23727810.2017.1381932>.
- Midgett, A., Doumas, D., Sears, D., Lundquist, A., & Hausheer, R. (2015). A bystander bullying psychoeducation program with middle school students: A preliminary report. *The Professional Counselor*. <http://dx.doi.org/10.15241/am.5.4.486>.
- Mitchell, K. J., Ybarra, M., & Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child maltreatment*, 12(4), 314-324. <https://doi.org/10.1177/1077559507305996>.
- Moore, B., Woodcock, S., & Dudley, D. (2019). Developing wellbeing through a randomised controlled trial of a martial arts based intervention: an alternative to the anti-bullying approach. *International journal of environmental research and public health*, 16(1), 81. <https://doi.org/10.3390/ijerph16010081>.
- Müller, C. R., Pfetsch, J., Schultze-Krumbholz, A., & Ittel, A. (2018). Does media use lead to cyberbullying or vice versa? Testing longitudinal associations using a latent cross-lagged panel design. *Computers in Human Behavior*, 81, 93-101. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.12.007>.

- Natsir, M., Suryadi, A., Kamil, M., Sudiapermana, E., & Julia, J. (2021). Structural Equation Model (SEM) of Matrilineal Parenting, Family and Community Environments on Adolescent Behavior in Padang City, Indonesia. *The Open Psychology Journal*, 14(1).
- Ngo, A. T., Tran, A. Q., Tran, B. X., Nguyen, L. H., Hoang, M. T., Nguyen, T. H. T., ... & Ho, C. S. (2021). Cyberbullying among school adolescents in an urban setting of a developing country: experience, coping strategies, and mediating effects of different support on psychological well-being. *Frontiers in psychology*, 12, 661919. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.661919>.
- Nieh, H. P., & Wu, W. C. (2018). Effects of a collaborative board game on bullying intervention: A Group-Randomized controlled trial. *Journal of School Health*, 88(10), 725-733. <https://doi.org/10.1111/josh.12675>.
- Noblit, G. W., & Hare, R. D. (1988). *Meta-ethnography*. SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781412985000>
- Ortega-Barón, J., Buelga, S., Ayllón, E., Martínez-Ferrer, B., & Cava, M. J. (2019). Effects of intervention program Prev@cib on traditional bullying and cyberbullying. *International journal of environmental research and public health*, 16(4), 527. <https://doi.org/10.3390/ijerph16040527>.
- Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive behavior*, 42(2), 194-206. <https://doi.org/10.1002/ab.21636>.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2022). Cyberbullying among tweens in the United States: prevalence, impact, and helping behaviors. *The Journal of Early Adolescence*, 42(3), 414-430. <https://doi.org/10.1177/02724316211036740>.
- Paterson, B. L., Thorne, S. E., Canam, C., & Jillings, C. (2001). Meta-study of qualitative health research: A practical guide to meta-analysis and meta-synthesis. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pennell, D., Campbell, M., Tangen, D., & Knott, A. (2022). Should Australia have a law against cyberbullying? Problematising the murky legal environment of cyberbullying from perspectives within schools. *The Australian Educational Researcher*, 49(4), 827-844. <https://doi.org/10.1007/s13384-021-00452-w>.
- Ramos-Morcillo, A. J., Leal-Costa, C., Moral-García, J. E., & Ruzafa-Martínez, M. (2020). Experiences of nursing students during the abrupt change from face-to-face to e-learning education during the first month of confinement due to COVID-19 in Spain. *International journal of environmental research and public health*, 17(15), 5519. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155519>.
- Ren, W., & Zhu, X. (2022). Parental mediation and adolescents' internet use: the moderating role of parenting style. *Journal of youth and adolescence*, 51(8), 1483-1496. <https://doi.org/10.1007/s10964-022-01600-w>.
- Roberto, A. J., Eden, J., Deiss, D. M., Savage, M. W., & Ramos-Salazar, L. (2017). The short-term effects of a cyberbullying prevention intervention for parents of middle school students. *International journal of environmental research and public health*, 14(9), 1038. <https://doi.org/10.3390/ijerph14091038>.
- Rodriguez-Rivas, M. E., Varela, J. J., González, C., & Chuecas, M. J. (2022). The role of family support and conflict in cyberbullying and subjective well-being among Chilean adolescents during the Covid-19 period. *Heliyon*, 8(4).
- Sandelowski, M., Docherty, S., & Emden, C. (1997). Qualitative metasynthesis: Issues and techniques. *Research in nursing & health*, 20(4), 365-371. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-240X\(199708\)20:4%3C365::AID-NUR9%3E3.0.CO;2-E](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-240X(199708)20:4%3C365::AID-NUR9%3E3.0.CO;2-E).

- Sawicki, G. S., Ostrenga, J., Petren, K., Fink, A. K., D'Agostino, E., Strassle, C., ... & Rosenfeld, M. (2018). Risk factors for gaps in care during transfer from pediatric to adult cystic fibrosis programs in the United States. *Annals of the American Thoracic Society*, 15(2), 234-240. <https://doi.org/10.1513/AnnalsATS.201705-357OC>.
- Schneider, S. K., O'donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American journal of public health*, 102(1), 171-177. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2011.300308>.
- Schultze-Krumbholz, A., Schultze, M., Zagorscak, P., Wölfer, R., & Scheithauer, H. (2016). Feeling cybervictims' pain—The effect of empathy training on cyberbullying. *Aggressive behavior*, 42(2), 147-156. <https://doi.org/10.1002/ab.21613>.
- Shinde, S., Weiss, H. A., Khandeparkar, P., Pereira, B., Sharma, A., Gupta, R., ... & Patel, V. (2020). A multicomponent secondary school health promotion intervention and adolescent health: an extension of the SEHER cluster randomised controlled trial in Bihar, India. *PLoS medicine*, 17(2), e1003021. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003021>.
- Shinde, S., Weiss, H. A., Varghese, B., Khandeparkar, P., Pereira, B., Sharma, A., ... & Patel, V. (2018). Promoting school climate and health outcomes with the SEHER multi-component secondary school intervention in Bihar, India: a cluster-randomised controlled trial. *The Lancet*, 392(10163), 2465-2477.
- Singla, D. R., Shinde, S., Patton, G., & Patel, V. (2021). The mediating effect of school climate on adolescent mental health: Findings from a randomized controlled trial of a school-wide intervention. *Journal of Adolescent Health*, 69(1), 90-99. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.09.030>.
- Sumari, M., R. Subramaniam, S. D., & Md Khalid, N. (2020). Coping with parental divorce: A study of adolescents in a collectivist culture of Malaysia. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61(3), 186-205. <https://doi.org/10.1080/10502556.2019.1679595>.
- Susilowati, E., & Dewi, K. (2019). Cognitive behaviour therapy to overcome trauma of a child sexual abuse victim in Bandung-Indonesia. *Asian Social Work Journal*, 4(1), 20-28. doi: <https://doi.org/10.47405/aswj.v4i1.78>.
- Thai, T. T., Duong, M. H. T., Vo, D. K., Dang, N. T. T., Huynh, Q. N. H., & Tran, H. G. N. (2022). Cyber-victimization and its association with depression among Vietnamese adolescents. *PeerJ*, 10, e12907.
- Thornton, V. (2014). Understanding the emotional impact of domestic violence on young children. *Educational & Child Psychology*, 31(1), 90-100. <https://doi.org/10.53841/bpsecp.2014.31.1.90>.
- Tolentino, M., & Suba, E. (2018). The use of resilience-based group intervention program for victims of bullying. *Int. J. Res. Stud. Psychol*, 7, 1-26. doi: 10.5861/ijrsp.2018.3004.
- Tsitsika, A. K., Andrie, E. K., Psaltopoulou, T., Tzavara, C. K., Sergentanis, T. N., Ntanasis-Stathopoulos, I., ... & Tsolia, M. (2016). Association between problematic internet use, socio-demographic variables and obesity among European adolescents. *The European Journal of Public Health*, 26(4), 617-622. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckw028>.
- Vale, A., Pereira, F., Gonçalves, M., & Matos, M. (2018). Cyber-aggression in adolescence and internet parenting styles: A study with victims, perpetrators and victim-perpetrators. *Children and Youth Services Review*, 93, 88-99. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.06.021>.

- Van Dyke, N., MacDonald, F., Bajayo, R., Nguyen, C. D., Leung, C., & Francis, S. (2023). Development and initial validation of a school self-assessment tool to measure the extent to which schools are prepared to prevent and respond to cyberbullying and other challenges to the school social environment. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-12. <https://doi.org/10.1007/s42380-023-00179-5>.
- Van Niejenhuis, C., Huising, G., & Veenstra, R. (2020). Working with parents to counteract bullying: A randomized controlled trial of an intervention to improve parent-school cooperation. *Scandinavian journal of psychology*, 61(1), 117-131. <https://doi.org/10.1111/sjop.12522>.
- Vlaanderen, A., Bevelander, K. E., & Kleemans, M. (2020). Empowering digital citizenship: An anti-cyberbullying intervention to increase children's intentions to intervene on behalf of the victim. *Computers in human behavior*, 112, 106459. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106459>.
- Waldman-Levi, A., Finzi-Dottan, R., & Weintraub, N. (2015). Attachment security and parental perception of competency among abused women in the shadow of PTSD and childhood exposure to domestic violence. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 57-65. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9813-3>.
- Wang, X., Qiao, Y., Li, W., & Dong, W. (2022). How is online disinhibition related to adolescents' cyberbullying perpetration? Empathy and gender as moderators. *The Journal of Early Adolescence*, 42(5), 704-732. <https://doi.org/10.1177/02724316211064515>.
- Wright, W., & Khatri, N. (2015). Bullying among nursing staff. *Health care management review*, 40(2), 139-147. doi:10.1097/HMR.000000000000015
- Yosep, I., Hikmat, R., & Mardhiyah, A. (2023). Nursing intervention for preventing cyberbullying and reducing its negative impact on students: a scoping review. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 261-273.
- Yosep, I., Hikmat, R., & Mardhiyah, A. (2023). Preventing cyberbullying and reducing its negative impact on students using E-parenting: a scoping review. *Sustainability*, 15(3), 1752. <https://doi.org/10.3390/su15031752>.
- Yosep, I., Hikmat, R., & Mardhiyah, A. (2023). School-based nursing interventions for preventing bullying and reducing its incidence on students: a scoping review. *International journal of environmental research and public health*, 20(2), 1577. <https://doi.org/10.3390/ijerph20021577>.
- Yosep, I., Hikmat, R., Mardhiyah, A., Hazmi, H., & Hernawaty, T. (2022, September). Method of nursing interventions to reduce the incidence of bullying and its impact on students in school: a scoping review. In *Healthcare* (Vol. 10, No. 10, p. 1835). MDPI. <https://doi.org/10.3390/healthcare10101835>.
- Yosep, I., Hikmat, R., Mardhiyah, A., Kurniawan, K., & Amira, I. (2023). A scoping review of the online interventions by nurses for reducing negative impact of bullying on students. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 773-783.
- Yousefi, M., Asareh, A., & Hosseinihah, A. (2015). The nature and implications of project-based learning in the scope of the curriculum. *Journal of Curriculum Studies*, 11(42), 95-134. [in Persian]
- Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: a comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in public health*, 9, 634909. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.634909>.